

GESCHIEDENIS

Historisch referentiekader

KO De kleuters weten 5.1.1 hoe mensen tijdens de prehistorie overleefden en samenleefden. - ontwikkelingen: het gebruik van vuur, jagen, voedsel verzamelen, werktuigen (steen en been), grot- en muurschilderingen; - personen en groepen: kleine groep (stam). 5.1.2 hoe mensen tijdens de oudheid overleefden en samenleefden. Egyptische samenleving - ontwikkelingen: schrift (hiërogliefen, de Steen van Rosetta, papyrus), bouwen en begraven; - plaatsen: de Nijl, de piramides van Gizeh; - personen en groepen: boer, priester, farao. 5.1.3 hoe mensen tijdens de hedendaagse tijd samenleefden. - ontwikkelingen: veranderingen in het straatbeeld, het interieur van een woning, technologie; - plaatsen, personen en groepen: - eigen woning, eigen stad, dorp of straat; - familieherinneringen uit de kindertijd. De kleuters kunnen 5.2.1 soorten bronnen vanuit de bestudeerde samenlevingen benoemen: - beenderen, fossielen, werktuig, rotsschildering, graf; - standbeeld, foto, dagboek, brief. 5.2.2 enkele veranderingen tussen verleden en heden opnoemen.	L4 De leerlingen weten 5.1.1 hoe mensen tijdens de prehistorie met de natuur omgingen en samenleefden. - ontwikkelingen: rechtop lopen, taal, omgang met anderen, werktuigen (brons en ijzer), de eerste migraties, relaties tussen mens-dier-plant, leven op het ritme van dag/nacht/seizoenen; - plaatsen: Afrika (Riftvallei), Flores, Maasvallei, Çatalhöyük; - personen en groepen: complexere sociale groepen, Neanderthaler, Sapiens. 5.1.2 hoe mensen tijdens de oudheid overleefden, samenleefden en hoe ze dachten. Mesopotamië - ontwikkelingen: standenmaatschappij, beroepsspecialisatie, slavernij, handel, irrigatielandbouw, spijkerschrift, epische verhalen; - plaatsen: stroomgebied van Tigris en Eufraat, stadstaat, ziggurat; - personen en groepen: slaafgemaakten, schriftgeleerde, koning; - gebeurtenissen: Codex Hammurabi, Gilgamesj-epos. De Griekse wereld - ontwikkelingen: mythologie, religie, filosofie, democratie, burgerrechten; - plaatsen: Athene, de Akropolis, de berg Olympos; - personen en groepen: de aristocratie, Socrates, Archimedes, Hippocrates, vrouwen in de Griekse oudheid; - gebeurtenissen: de wetten van Solon. De Romeinen	L6 De leerlingen weten 5.1.1 hoe mensen in de vroegmoderne tijd overleefden, samenleefden en hoe ze dachten. Afrika - ontwikkelingen: mondelinge tradities, religie, machtsverhoudingen, slavenhandel, staatsvorming; - plaatsen: de Kongostroom; - personen en groepen: Lukeni Lua Nimi, Portugese handelaren, Afonso I, Garcia II van Kongo; - gebeurtenissen: de oprichting van het Kongo-koninkrijk, introductie van het Christendom. Contacten tussen samenlevingen - ontwikkelingen: uitwisseling van ideeën in kunst, wetenschap en kosmologie, - wereldimperialisme, Atlantische driehoekshandel; - plaatsen: zijderoutes, handelspost, kolonie; - personen en groepen: slaafgemaakten, zeevaarders, Vermeer, Columbus, de West-Indische Compagnie, La Malinche; - gebeurtenissen: het rondenvan Kaap de Goede Hoop. 5.1.2 hoe mensen tijdens de moderne tijd met de natuur omgingen, overleefden, samenleefden en dachten. - ontwikkelingen: industriële en agrarische revolutie, effecten van verstedelijking op leef- en werkomstandigheden, leven op het ritme van de klok, migratie, imperialisme, veranderende grenzen, grondwetten, emancipatie; - plaatsen, personen, groepen en gebeurtenissen: - de Verklaring van de Rechten van de Mens en van de Burger, het Burgerlijk Wetboek

	• ontwikkelingen: imperialisme, identiteit en integratie, migratie, handel over lange afstanden, culturele uitwisseling, voedselproductie, dagelijks leven; • plaatsen: wegnennetwerk, keukens, Rome, Pompeii, Carthago, Tongeren, Velzeke, Limes; • personen en groepen: Hannibal, Cornelia, Caesar, keizer Augustus, slaafgemaakten, de Kelten, Germanen, Constantijn; • gebeurtenissen: ontstaan van het christendom, Pax Romana. 5.1.3 hoe mensen tijdens de middeleeuwen overleefden, samenleefden en hoe ze dachten. De Arabische wereld • ontwikkelingen: het ontstaan en de verspreiding van de islam, kennisontwikkeling, Arabische kunst; • plaatsen: Bagdad (huis van wijsheid); • personen en groepen: Al Ghazali, geleerden, kaliefen; • gebeurtenissen: schisma tussen sjiieten en soennieten; <i><de Slag van de Kameel></i> Europa • ontwikkelingen: rurale en stedelijke samenleving, ziekten (de pest), agrarische (r)evolutie, handel, rechtspraak, machtsverhoudingen en ongelijkheid, christendom; • plaatsen: Brugge, Gent, kloosters en abdijen; • personen en groepen: Hildegard van Bingen, de Bourgondiërs, begijnen, gilde, ambachtslieden; • gebeurtenissen: de keure van Kortenberg, het drieslagstelsel. Contacten tussen samenlevingen • ontwikkelingen: interculturele contacten; • plaatsen: Al-Andaluz, de moskee van Cordoba, het Alhambra, Dorestad; • personen en groepen: Maimonides, conversos, vikingen, Rollo de Noorman; • gebeurtenissen: de Reconquista, de belegering van Parijs.	van Napoleon, de Belgische Grondwet, de Bloednacht in Leuven; ○ Charleroi, arbeiders en opdrachtgevers, Lieven Bauwens, Emilie Claeys, landschapsverandering (terrils, kleiputten, kanalen, spoorwegen), landverhuizers; ○ conferentie van Berlijn, de Onafhankelijke Kongostaat, Union Minière du Haute-Katanga, Paul Panda Farnana; ○ Begraafplaatsen, monumenten en gedenktekens van de Eerste Wereldoorlog, Verdrag van Versailles. 5.1.3 hoe mensen tijdens de hedendaagse tijd samenleefden. • ontwikkelingen: internationale rivaliteit en samenwerking; vrouwenemancipatie, burgerrechten; informatie-, communicatie- en technologierevoluties, ruimte-exploratie; • plaatsen, personen, groepen en gebeurtenissen: ○ het Fort van Breendonk en de Kazerne Dossin, verzetsstrijders en collaborateurs; ○ Verenigde Naties, Europese Unie, de Muur van Berlijn; ○ Rosa Parks, gastarbeiders, de pil, stemrecht voor vrouwen, homohuwelijk; ○ Neil Armstrong, het internet. De leerlingen kunnen 5.2.1 aangereikt bewijs uit bronnen gebruiken bij het antwoorden op historische vragen. 5.2.2 diverse, veelgebruikte bronnen relevant voor de vroegmoderne, moderne en hedendaagse tijd noemen. 5.2.3 typische historische vragen stellen met betrekking tot: • continuïteit-verandering; <i>< bv. wat veranderde er voor vrouwen in de 20e eeuw? ></i> • oorzaak-gevolg. <i>< bv. welke impact had de Europese handel op het Kongo-koninkrijk?, waarom werd de Muur van Berlijn afgebroken? ></i>

	5.1.4 hoe mensen tijdens de vroegmoderne tijd overleefden, samenleefden en hoe ze dachten. Europa - ontwikkelingen: religieuze conflicten, staatsvorming, imperialisme, boekdrukkunst; - plaatsen: Frankrijk, Duitse Rijk, Antwerpen; - personen en groepen: Karel V, Plantijn, Lodewijk XIV; - gebeurtenissen: de Vrede van Westfalen. De leerlingen kunnen 5.2.4 diverse, veelgebruikte bronnen relevant voor de oudheid, de middeleeuwen en de vroegmoderne tijd noemen. 5.2.5 gelijkenissen en verschillen onderscheiden binnen en tussen bestudeerde samenlevingen. < bv. vergelijking van Mesopotamische en Egyptische samenlevingen; of vergelijking van ervaringen van mannen en vrouwen, boeren en reizende kooplieden, binnen Mesopotamië > 5.2.6 aspecten van verandering en continuïteit bespreken. 5.2.7 oorzaken en gevolgen van een gebeurtenis of een ontwikkeling verklaren. 5.2.8 een onderscheid tussen een perspectief van mensen in het verleden en een hedendaags perspectief op het verleden begrijpen.	5.2.4 hun gedachten ordenen om typische historische vragen te beantwoorden met betrekking tot: - continuïteit-verandering; - oorzaak-gevolg. 5.2.5 hun historische kennis gebruiken om vragen te stellen over de perspectieven van mensen en groepen in het verleden. < bv. waarom was het zo belangrijk voor Afonso I dat zijn zoon bisschop was?, waarom schafte de Europese clerus de Congolese bisschopszetel gauw terug af?, waarom stelde Pieter Bruegel de Oude "de Korenoogst" voor als erg hard werken en armoedig? > 5.2.6 redeneringen over personen, groepen, gebeurtenissen en ontwikkelingen in het verleden verwoorden vanuit verschillende perspectieven.

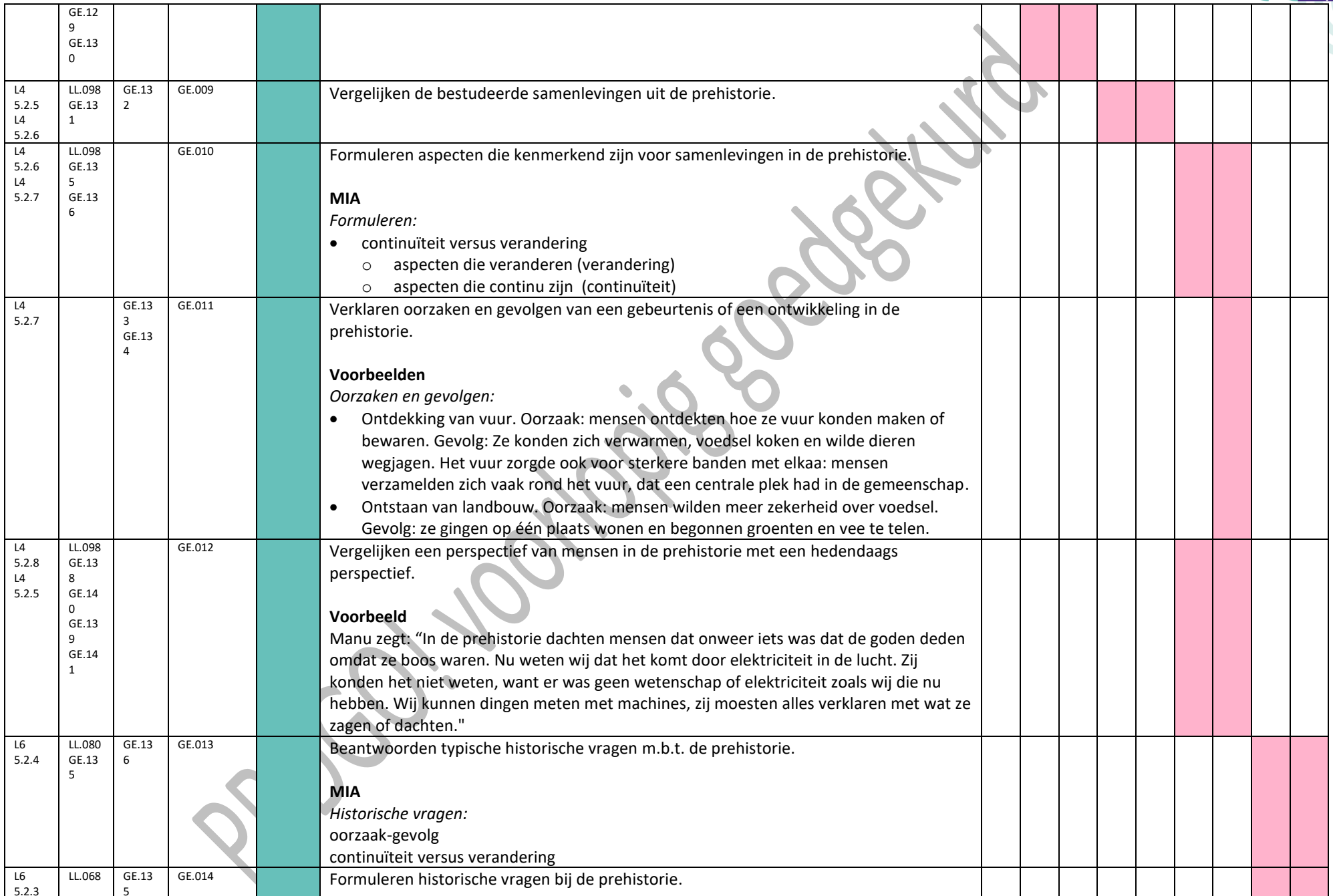
Historische periodes

Prehistorie

MD/GO!			Nr.	E/B/G	Leerlijn	2,5-4	4-5	5-6	6-7	7-8	8-9	9-10	10-11	11-12
KO 5.1.1			GE.001		Herkennen hoe mensen in de prehistorie leefden en overleefden.									
KO 5.1.1			GE.002		Illustreren hoe mensen tijdens de prehistorie leefden. MIA De prehistorie: ontwikkelingen: voedsel verzamelen en jagen Te hanteren begrippen de prooi, jagen, het voedsel, verzamelen, op jacht									

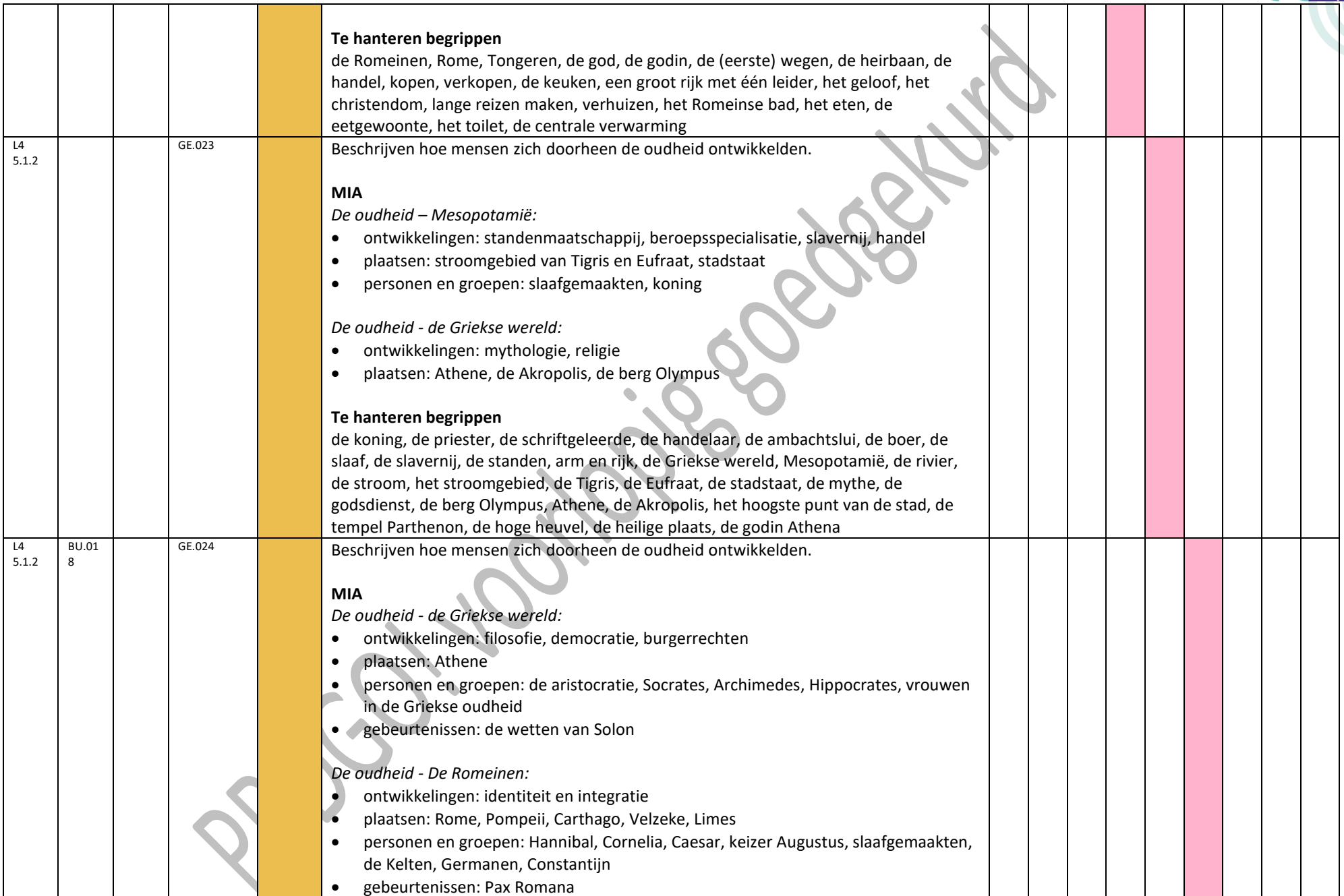
					de nomade, de verzamelaar, de landbouw, het gewas, het getemde dier, de migratie, leven op ritme van natuur, de mensachtige, de mens ontwikkelt, de nederzetting, de landbouwgemeenschap, het dorp														
	BU.13 8		GE.007		Beschrijven hoe mensen zich doorheen de prehistorie ontwikkelden. Voorbeelden <i>Ontwikkelingen:</i> • rechtop lopen: Dit gaf vroege mensachtigen een beter overzicht van hun omgeving en maakte hun handen vrij voor werktuigen en gebaren. Deze ontwikkeling begon waarschijnlijk in Afrika, vooral in de regio van de Rift-vallei. • ontwikkeling van taal: Communicatie verbeterde, wat samenwerking en sociale banden versterkte. Neanderthalers hadden waarschijnlijk een eenvoudige vorm van taal. Bij de Homo sapiens was taal verder ontwikkeld, wat samenwerking, kennisoverdracht en migratie naar nieuwe gebieden vergemakkelijkte. • complexere omgang met anderen: Sociale groepen werden groter en het samenleven kreeg complexere structuren. In nederzettingen zoals Çatalhöyük leefden mensen dicht op elkaar en ontstonden nieuwe vormen van samenwerking, taakverdeling en organisatie. Çatalhöyük is een van de oudste bekende permanente nederzettingen. • werktuigen van brons en ijzer: Mensen leerden werktuigen en wapens van brons en later van ijzer maken. Deze metalen werktuigen waren sterker en duurzamer dan stenen werktuigen en verbeterden landbouw, ambacht en overlevingskansen. Deze ontwikkelingen verspreidden zich over grote delen van Europa, waaronder de Maasvallei, waar vroege landbouwgemeenschappen leefden. • eerste migraties: Vroege mensen verspreidden zich vanuit Afrika (waarschijnlijk vanuit de Rift-vallei) naar andere delen van de wereld, waaronder Flores, waar een aparte mensensoort, Homo floresiensis, leefde. • relaties tussen mens, dier en plant: Aan het einde van de prehistorie begonnen mensen dieren te domesticeren en gewassen te verbouwen, wat leidde tot een sedentaire levensstijl, waarbij mensen op vaste plekken gingen wonen. Neanderthalers leefden sterk in afhankelijkheid van hun natuurlijke omgeving en pasten zich aan koude klimaten aan door hun jachttechnieken, kleding en gebruik van vuur. • leven in het ritme van dag en nacht en seizoenen: Mensen leerden zich aan te passen aan het klimaat en de cycli van de natuur, waardoor ze effectiever konden jagen, verzamelen en uiteindelijk landbouw ontwikkelen. Kennis van seizoenen werd belangrijk voor het plannen van voedselvoorziening en landbouwactiviteiten.														
KO 5.2.2	LL.098 GE.12 6 GE.12 7	GE.12 8	GE.008		Vergelijken de prehistorie met het heden.														

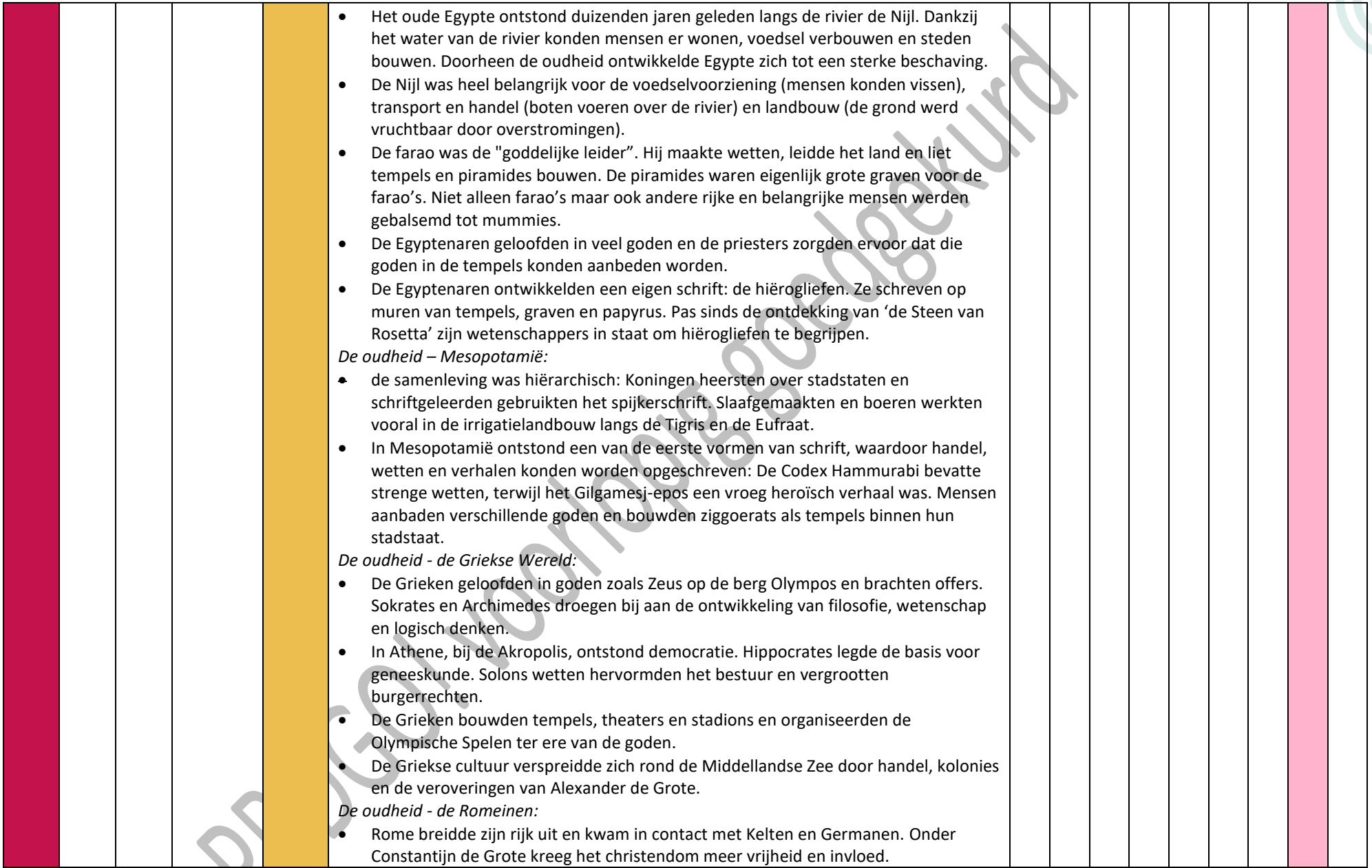
					MIA <i>Historische vragen:</i> oorzaak-gevolg continuïteit versus verandering Voorbeelden <i>Oorzaak gevolg:</i> Waarom zijn mensen gestopt met jagen en verzamelen? <i>Continuïteit versus verandering:</i> Wat veranderde er aan hun manier van wonen toen de mensen in de prehistorie boer werden?													
L6 5.2.5 L6 5.2.6	LL.068 GE.14 2	GE.14 3	GE.015		Formuleren redeneringen over personen, groepen, gebeurtenissen of ontwikkelingen uit de prehistorie vanuit verschillende perspectieven. Voorbeelden • Ontdekking en gebruik van vuur. Jager: “Met vuur kunnen we dieren weggagen en vlees bakken, waardoor het makkelijker eetbaar wordt en langer goed blijft.” Familie: “We hebben licht en warmte in de grot.” Andere groepen: “Mensen met vuur lijken sterker.” Historicus: “Vuur was een belangrijke stap in de ontwikkeling van de mens.” • Overgang van jagen naar landbouw. Jager: “Door op één plaats te blijven wonen, hebben we meer voedselzekerheid omdat we zelf gewassen verbouwen en dieren houden. Maar ik vind het moeilijk dat we minder vrij kunnen rondtrekken en harder moeten werken op het land.” Boer: “Een vaste woonplaats is beter omdat we huizen kunnen bouwen, voedsel kunnen opslaan en een dorp vormen. Daardoor kunnen gezinnen groeien en voelen we ons veiliger.” Stamleider: “Sedentair leven maakt het makkelijker om afspraken te maken over grond en voedselvoorraden. Maar er kunnen ook conflicten ontstaan over eigendom en bezit.” Historicus: “Landbouw veranderde het leven van mensen helemaal.”													
L6 5.2.1	GE.11 8 LL.083	GE.12 0	GE.016		Gebruiken aangereikt bewijs uit bronnen als antwoord op historische vragen omtrent de prehistorie.													
KO 5.1.1 L4 5.1.1			GE.017		Tonen hun kennis van de prehistorische tijd in verschillende contexten. Voorbeelden • Isla bespreekt tijdens de les over het classificeren van organismen de uiterlijke kenmerken en de eetgewoontes van de prehistorische mensen. • Bilal maakt samen met zijn klas een kampvuur en legt uit hoe vuur in de prehistorie werd gemaakt en waarom het zo belangrijk was voor de prehistorische mens.													
Oudheid																		

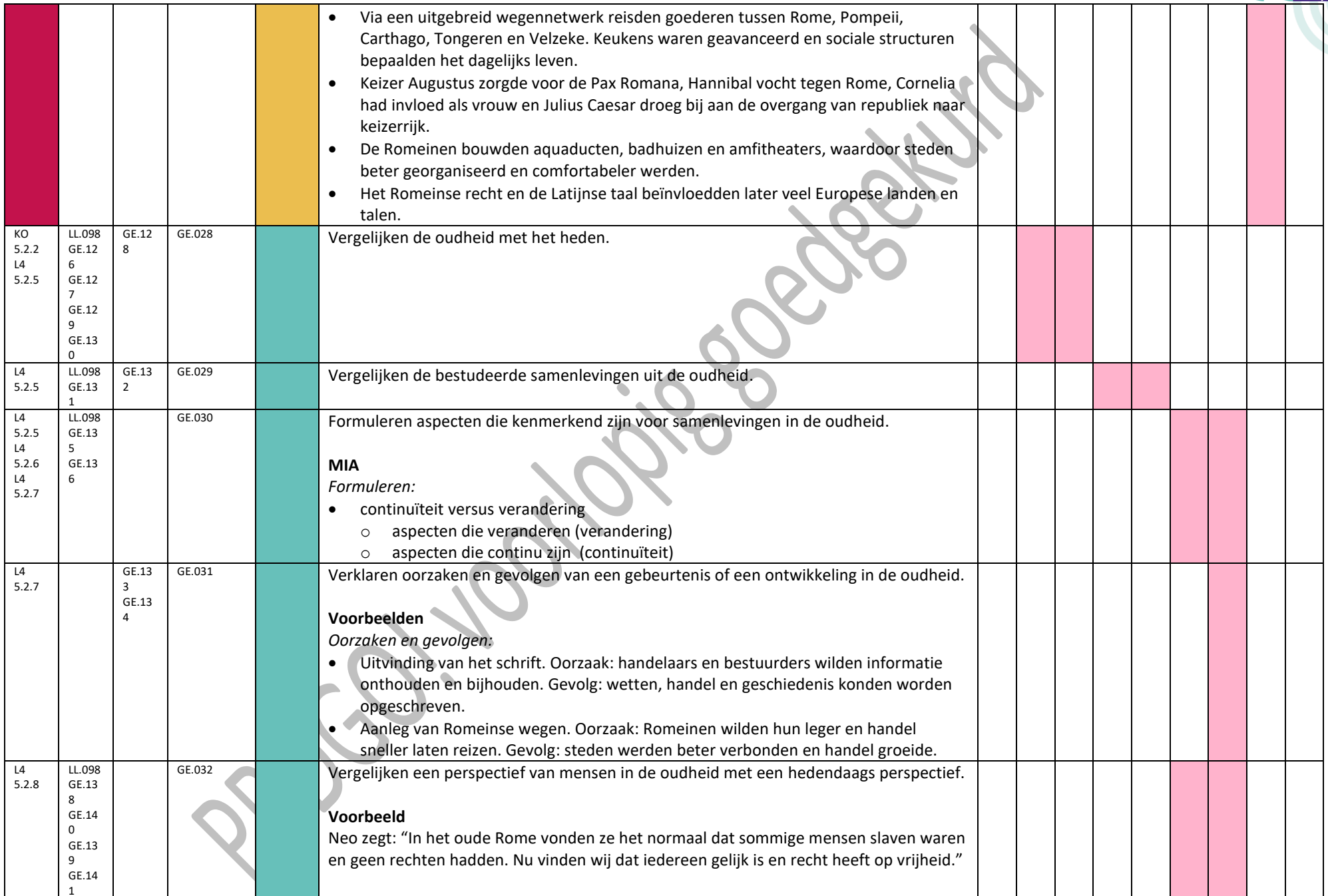
MD/GO!			Nr.	E/B/G	Leerlijn	2,5-4	4-5	5-6	6-7	7-8	8-9	9-10	10-11	11-12
KO 5.1.2			GE.018		Herkennen hoe mensen in de oudheid leefden.									
KO 5.1.2			GE.019		Illustreren hoe mensen tijdens de oudheid leefden. MIA <i>De oudheid - Egyptische samenleving:</i> - ontwikkelingen: begraven - plaatsen: Egypte, de piramides - personen en groepen: farao Te hanteren begrippen de piramide, begraven, de farao									
KO 5.1.2	NL.12 7	AA.02 3	GE.020		Illustreren hoe mensen tijdens de oudheid leefden. MIA <i>De oudheid - Egyptische samenleving:</i> - ontwikkelingen: schrift (hiërogliefen, de Steen van Rosetta, papyrus) - plaatsen: de piramides van Gizeh, de Nijl - personen en groepen: boer, priester, farao Te hanteren begrippen Egypte, het schrift, de papyrus, het schrijven op steen, krassen, de Nijl									
KO 5.2.1	GE.11 5 GE.11 6 GE.11 9	GE.11 4	GE.021		Benoemen bronnen uit de oudheid. MIA <i>Bronnen:</i> - geschreven bronnen: hiërogliefen op tempels - materiële bronnen: tempels, piramiden, sieraden, wapens Te hanteren begrippen de tempel, het wapen, het juweel, schrijven									
L4 5.1.2			GE.022		Beschrijven hoe mensen zich doorheen de oudheid ontwikkelden. MIA <i>De oudheid - de Romeinen:</i> - ontwikkelingen: imperialisme, migratie, handel over lange afstanden, culturele uitwisseling, voedselproductie, dagelijks leven - plaatsen: wegennetwerk, keukens, Rome, Tongeren - gebeurtenissen: ontstaan van het christendom									

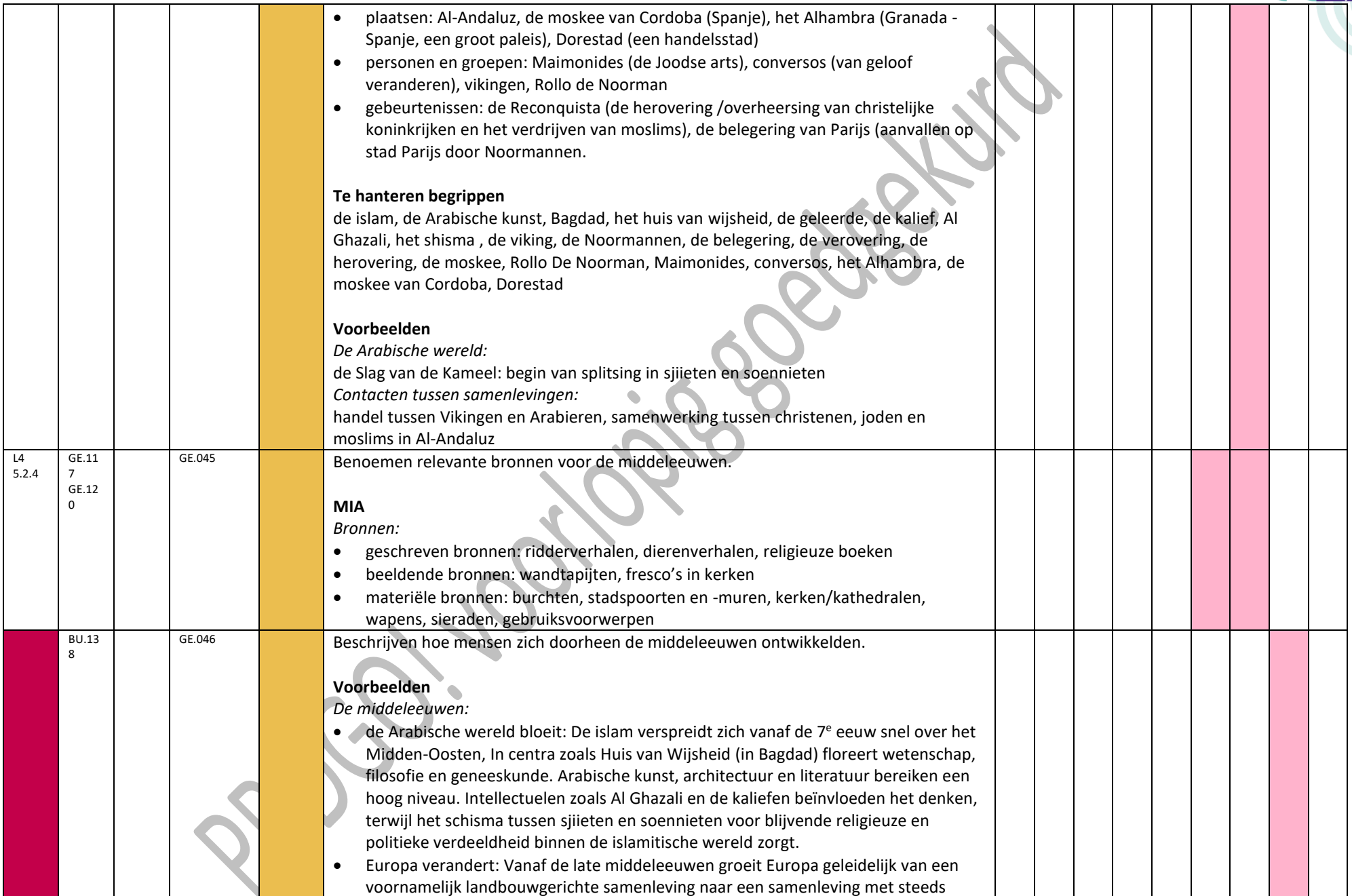

L6 5.2.4	LL.080 GE.13 5	GE.13 6	GE.033		Beantwoorden typische historische vragen m.b.t. de oudheid. MIA <i>Historische vragen:</i> • oorzaak-gevolg • continuïteit versus verandering Voorbeelden <i>Oorzaak-gevolg:</i> Hoe komt het dat het Romeinse Rijk zo groot werd? <i>Continuïteit versus verandering:</i> Welke dingen uit de Romeinse tijd gebruiken we vandaag nog?											
L6 5.2.3	LL.068	GE.13 5	GE.034		Formuleren historische vragen bij de oudheid. MIA <i>Historische vragen:</i> • oorzaak-gevolg • continuïteit versus verandering											
L6 5.2.5 L6 5.2.6	LL.068 GE.14 2 GE.14 4	GE.14 3	GE.035		Formuleren redeneringen over personen, groepen, gebeurtenissen of ontwikkelingen uit de oudheid vanuit verschillende perspectieven. Voorbeelden • De Olympische Spelen in 'het oude Griekenland'. Griekse atleet: "Ik wil winnen voor mijn stad en beroemd worden." Toeschouwer: "De spelen zijn spannend en feestelijk." Priester: "De wedstrijden eren de god Zeus." Stadsstaat: "Onze stad krijgt prestige als onze atleet wint." Handelaar: "Tijdens de spelen kan ik meer verkopen." Historicus: "De Olympische Spelen tonen hoe belangrijk sport en godsdienst waren bij de Grieken." • Bouw van een Romeins aquaduct. Romeinse bestuurder: "Met een aquaduct krijgt de stad genoeg water en zijn de inwoners tevreden." Bewoners van de stad: "Nu hebben we drinkwater en badhuizen." Arbeiders/slaven: "Wij moeten zwaar werk doen om het aquaduct te bouwen." Rijke burgers: "De stad wordt belangrijker en mooier." Historicus: "Aquaducten tonen hoe goed de Romeinen konden bouwen."											
L6 5.2.1	GE.11 8 LL.083	GE.12 0	GE.036		Gebruiken aangereikt bewijs uit bronnen als antwoord op historische vragen omtrent de oudheid.											
KO 5.1.2 L4 5.1.2			GE.037		Tonen hun kennis van de oudheid in verschillende contexten. Voorbeelden • Bij actuele berichtgeving over het Midden-Oosten herkent Marcel dat dit een regio en beschaving is die floreerde in de oudheid.											

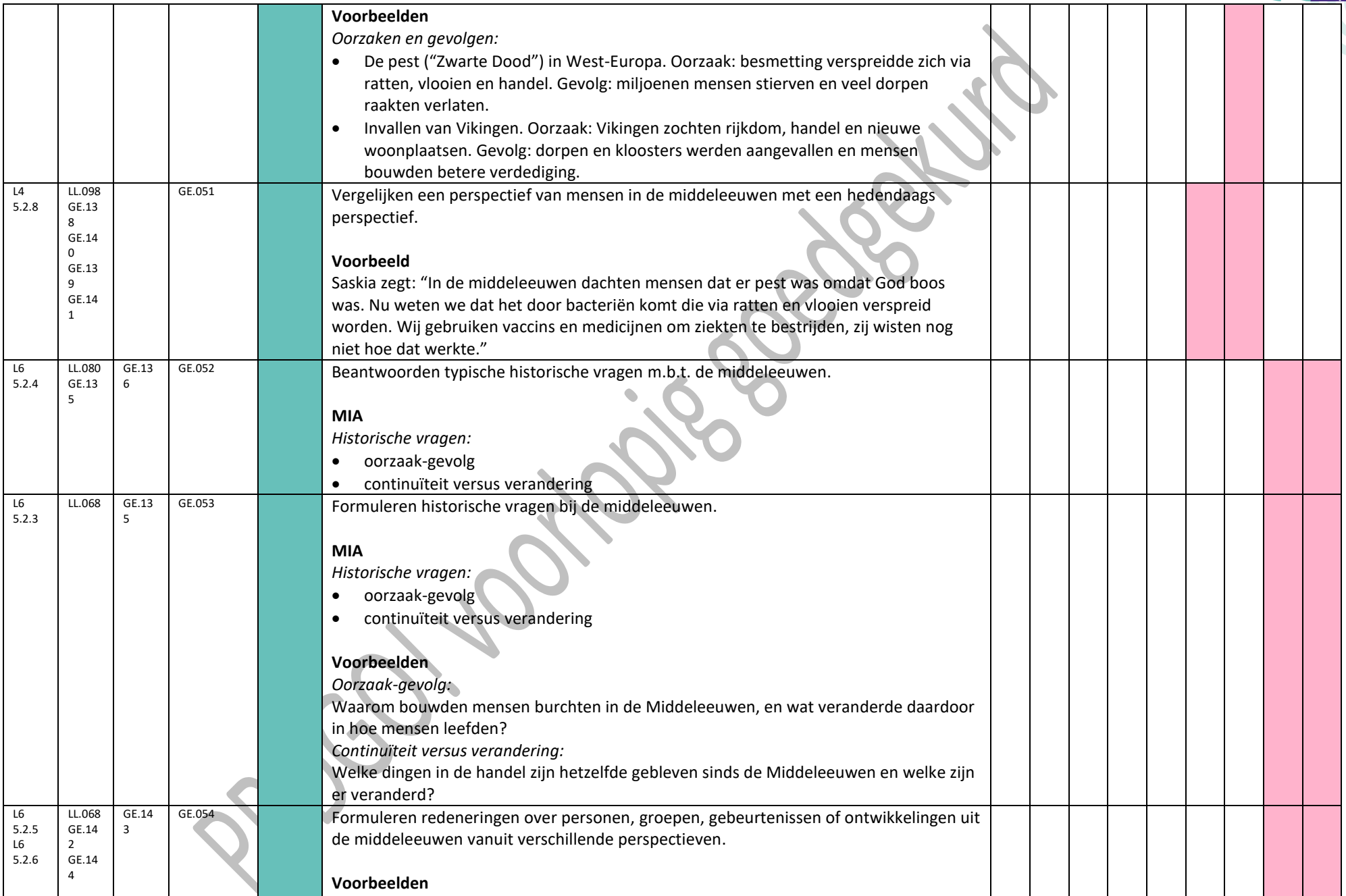
					Zeno legt tijdens de les over verkiezingen en de democratie in ons land, de herkomst van de bestuursvorm democratie uit.												
Middeleeuwen																	
MD/GO!			Nr.	E/B/G	Leerlijn	2,5-4	4-5	5-6	6-7	7-8	8-9	9-10	10-11	11-12			
			GE.038		Herkennen hoe mensen in de middeleeuwen leefden.												
			GE.039		Illustreren hoe mensen tijdens de middeleeuwen leefden. MIA <i>De middeleeuwen:</i> - de tijd van burchten en steden - Mensen bouwden burchten. De bevolking woonde daarrond. - Ridders beschermden de burchten. Ridders hadden verschillende manieren om zich te verdedigen. Te hanteren begrippen de ridder, de heer, de boer, de burcht, de spelen												
	GE.11 5 GE.11 6 GE.11 9	GE.11 4	GE.040		Benoemen bronnen uit de middeleeuwen. MIA <i>Bronnen:</i> materiële bronnen: burchten, kasteelruïnes, harnassen, zwaarden												
L4 5.1.3			GE.041		Beschrijven hoe mensen tijdens de middeleeuwen leefden. MIA <i>De middeleeuwen:</i> ontwikkelingen: rurale versus stedelijke samenlevingen Te hanteren begrippen het ambacht, de gemeenschap, samenleven op het platteland, samenleven in de stad Voorbeelden <i>Ambachtslieden:</i> de smid, de schoenmaker, de wever, de drukker, de naaister, de pottenbakker												
L4 5.1.3			GE.042		Illustreren hoe mensen tijdens de middeleeuwen leefden en dachten. MIA <i>De middeleeuwen – Europa:</i> ontwikkelingen: rurale en stedelijke samenleving, ziekten (de pest), handel, christendom												

[illegible]

					- Bouw van een middeleeuws kasteel. Heer of koning: "Het kasteel beschermt mijn gebied en toont mijn macht." Ridder: "Vanuit het kasteel kan ik het land verdedigen." Boeren: "Bij gevaar kunnen we schuilen achter de muren maar we moeten te hard werken voor de kasteelheer." Vijanden: "Een sterk kasteel is moeilijk te veroveren. Daarom moeten we nieuwe aanvalstechnieken gebruiken, zoals stormrammen of katapulten." - Leven in een middeleeuwse stad rond de kerk of kathedraal. Priester: "De kerk brengt mensen dicht bij God." Gelovige: "Ik ga naar de kerk voor gebed en feesten." Handelaar: "Rond de kathedraal is het vaak druk. Een ideale plek dus om handel te drijven." Arme bewoners: "We betalen te veel mee aan de bouw van de kerk. Rijke mensen hebben veel invloed in de kerk" Historicus: "Kerken tonen de grote invloed van het geloof in de middeleeuwen."												
L6 5.2.1	GE.11 8 LL.083	GE.12 0	GE.055		Gebruiken aangereikt bewijs uit bronnen als antwoord op historische vragen omtrent de middeleeuwen.												
L4 5.1.3			GE.056		Tonen hun kennis van de historische periode van de middeleeuwen in verschillende contexten. Voorbeelden - In steden zoals Brussel, Leuven en Antwerpen herkent Nour sporen uit de Middeleeuwen. - Bij het bezoeken van een schoenhersteller vertelt Manon over de verschillende ambachten die in de middeleeuwen ontstonden.												
Vroegmoderne tijd																	
MD/GO!			Nr.	E/B/G	Leerlijn	2,5-4	4-5	5-6	6-7	7-8	8-9	9-10	10-11	11-12			
			GE.057		Herkennen hoe mensen in de vroegmoderne tijd leefden.												
			GE.058		Illustreren hoe mensen tijdens de vroegmoderne tijd leefden. MIA <i>De vroegmoderne tijd:</i> De boekdrukkunst ontstond waardoor kennis gemakkelijker verspreid kon worden. Er werden grote schepen ontwikkeld om op volle zee te varen en zo werden andere landen en gebieden ontdekt. Te hanteren begrippen het boek, drukken, het schip, de zee, de haven												
	GE.11 5 GE.11 6 GE.11 9	GE.11 4	GE.059		Benoemen bronnen uit de vroegmoderne tijd. MIA <i>Bronnen:</i>												

E.060		• materiële bronnen: zeilschepen Beschrijven hoe mensen tijdens de vroegmoderne tijd leefden en dachten. MIA <i>De vroegmoderne tijd – Europa:</i> • ontwikkelingen: boekdrukkunst • plaatsen: Antwerpen, Frankrijk • personen en groepen: Plantijn, Lodewijk XIV (de Zonnekoning) Te hanteren begrippen de boekdrukkunst, Plantijn, Lodewijk XIV		
E.061		Beschrijven hoe mensen tijdens de vroegmoderne tijd leefden en dachten. MIA <i>De vroegmoderne tijd – Europa:</i> • ontwikkelingen: religieuze conflicten (tussen christenen en reformisten), staatsvorming, imperialisme (een imperium, je invloed en macht uitbreiden) • plaatsen: Duitse Rijk • personen en groepen: Karel V (keizer van Duitse Rijk) • gebeurtenissen: de Vrede van Westfalen (landen mochten kiezen welke godsdienst ze wilden, er kwamen grenzen tussen landen, elk land had eigen regels) Te hanteren begrippen het conflict, de staatsvorming, het rijk/het imperium, keizer Karel V, de landsgrens		
E.062		Benoemen relevante bronnen voor de vroegmoderne tijd. MIA <i>Bronnen:</i> • geschreven bronnen: boeken; beeldende bronnen: schilderijen • materiële bronnen: gebruiksvoorwerpen, drukpersen		
E.063		Beschrijven hoe mensen tijdens de vroegmoderne tijd leefden en dachten. MIA <i>De vroegmoderne tijd – Afrika:</i> • ontwikkelingen: mondelinge tradities, religie, machtsverhoudingen, slavenhandel, staatsvorming • plaatsen: de Kongostroom (belangrijke Afrikaanse rivier voor handel)		

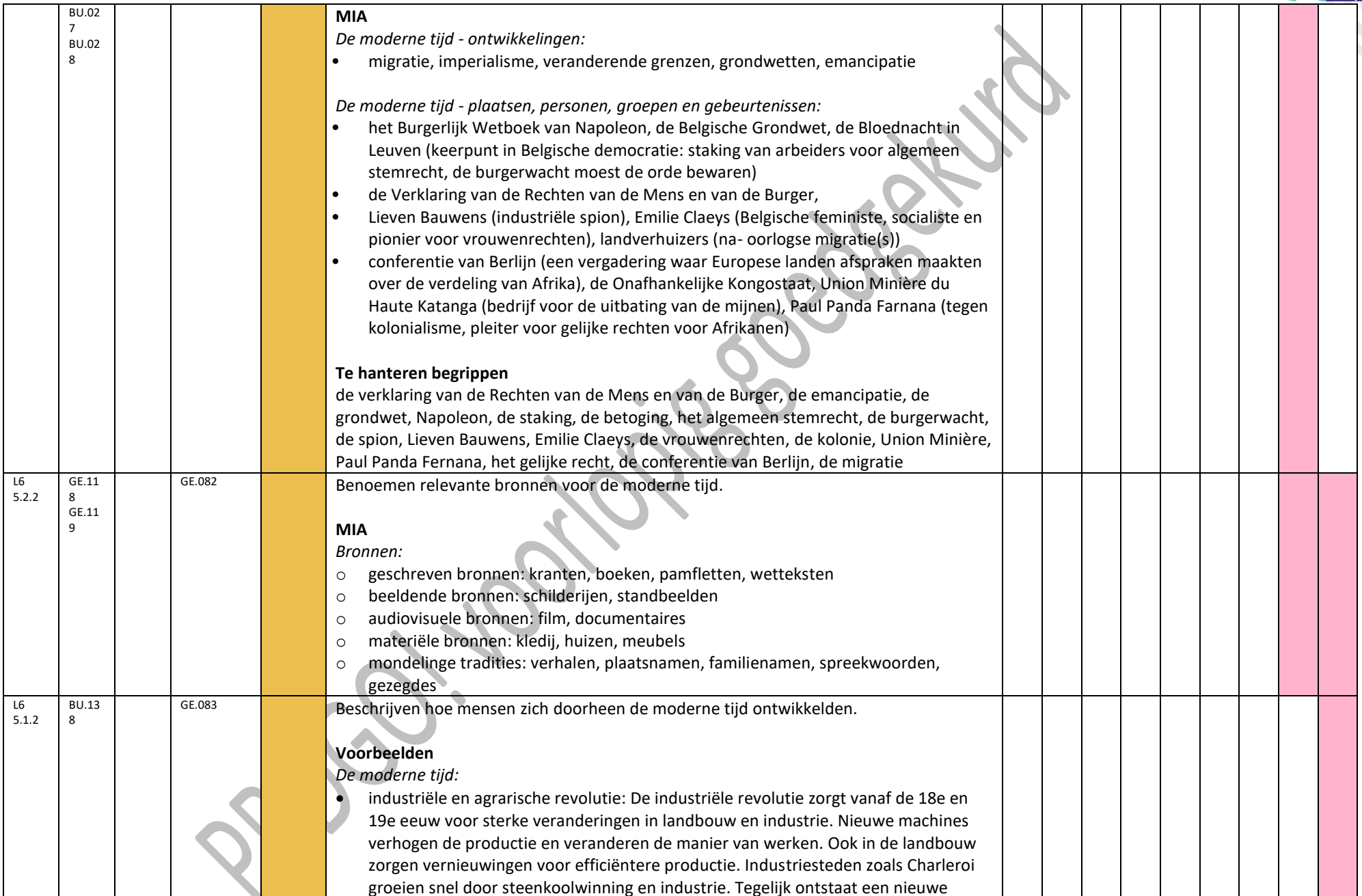

E.071	ontdekt' terwijl het al bewoond is." Beantwoorden typische historische vragen m.b.t. de vroegmoderne tijd. MIA <i>Historische vragen:</i> • oorzaak-gevolg • continuïteit versus verandering		
E.072	Formuleren historische vragen bij de vroegmoderne tijd. MIA <i>Historische vragen:</i> • oorzaak-gevolg • continuïteit versus verandering Voorbeelden <i>Oorzaak-gevolg:</i> Waarom werden wetenschappers in de 17e eeuw soms tegengewerkt door de kerk? Wat was het gevolg? <i>Continuïteit versus verandering:</i> Hoe veranderde het leven van mensen toen de boekdrukkunst werd uitgevonden? Wat bleef er nog wel hetzelfde?		
E.073	Formuleren redeneringen over personen, groepen, gebeurtenissen of ontwikkelingen uit de vroegmoderne tijd vanuit verschillende perspectieven.		

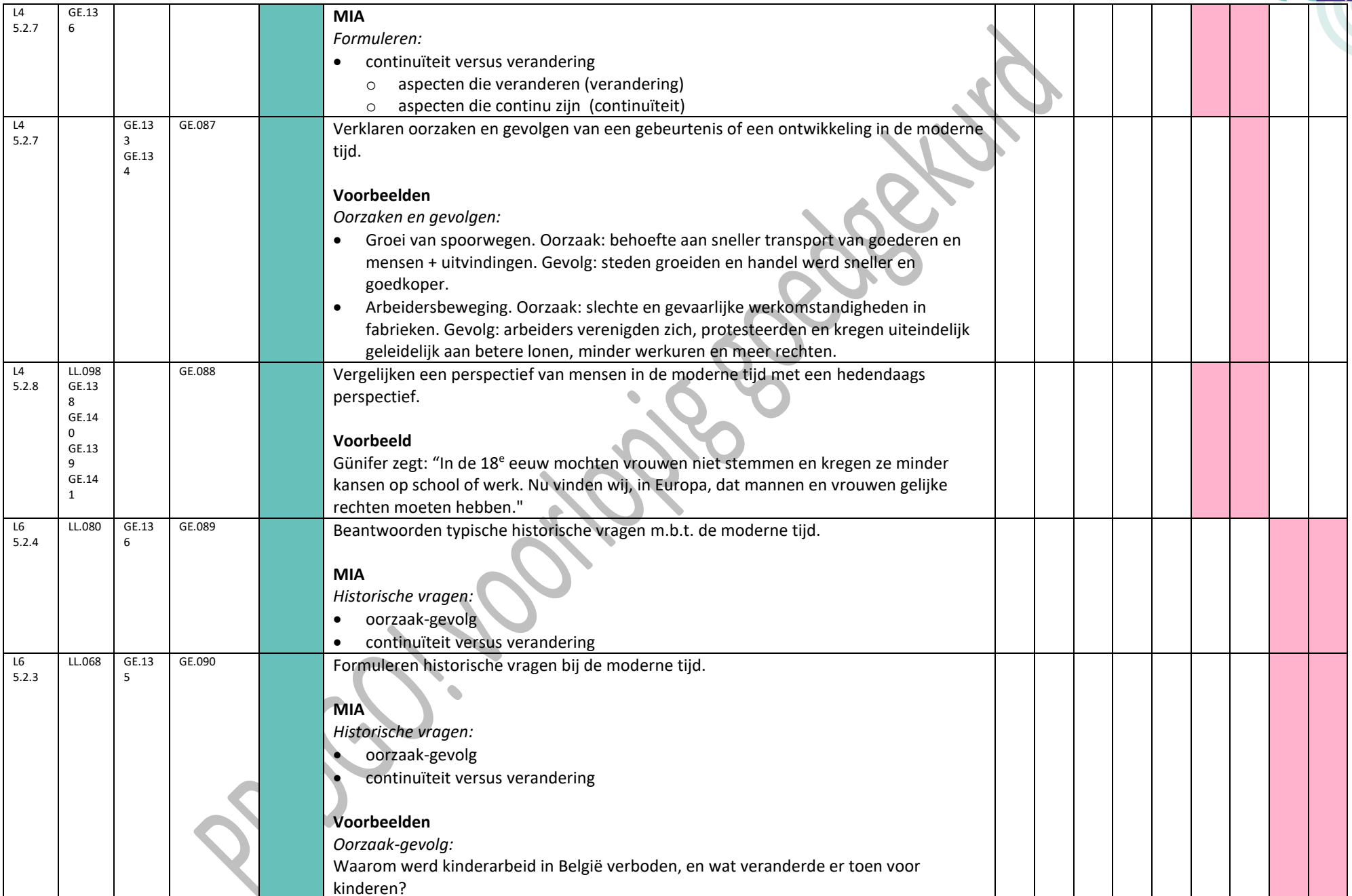
24

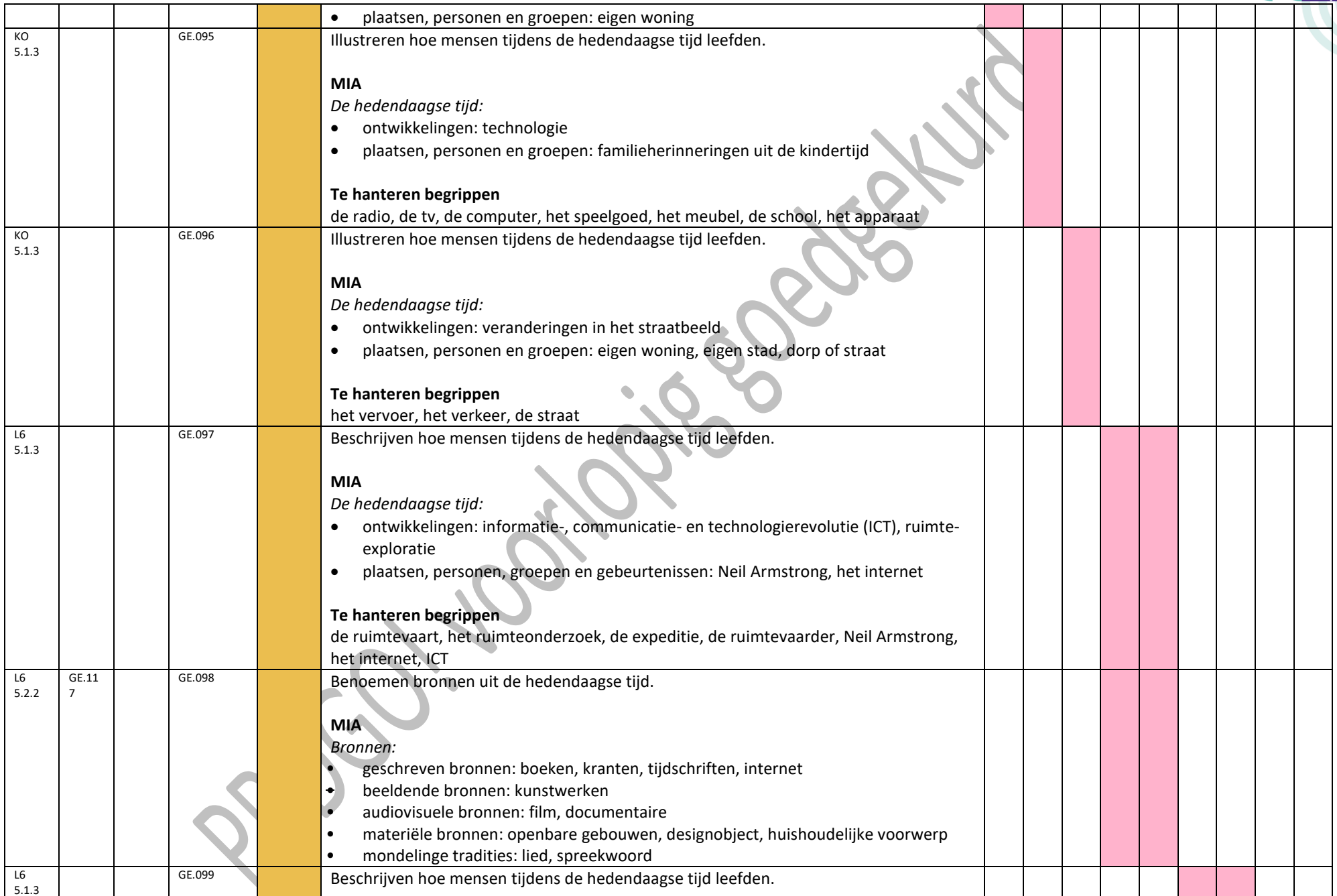

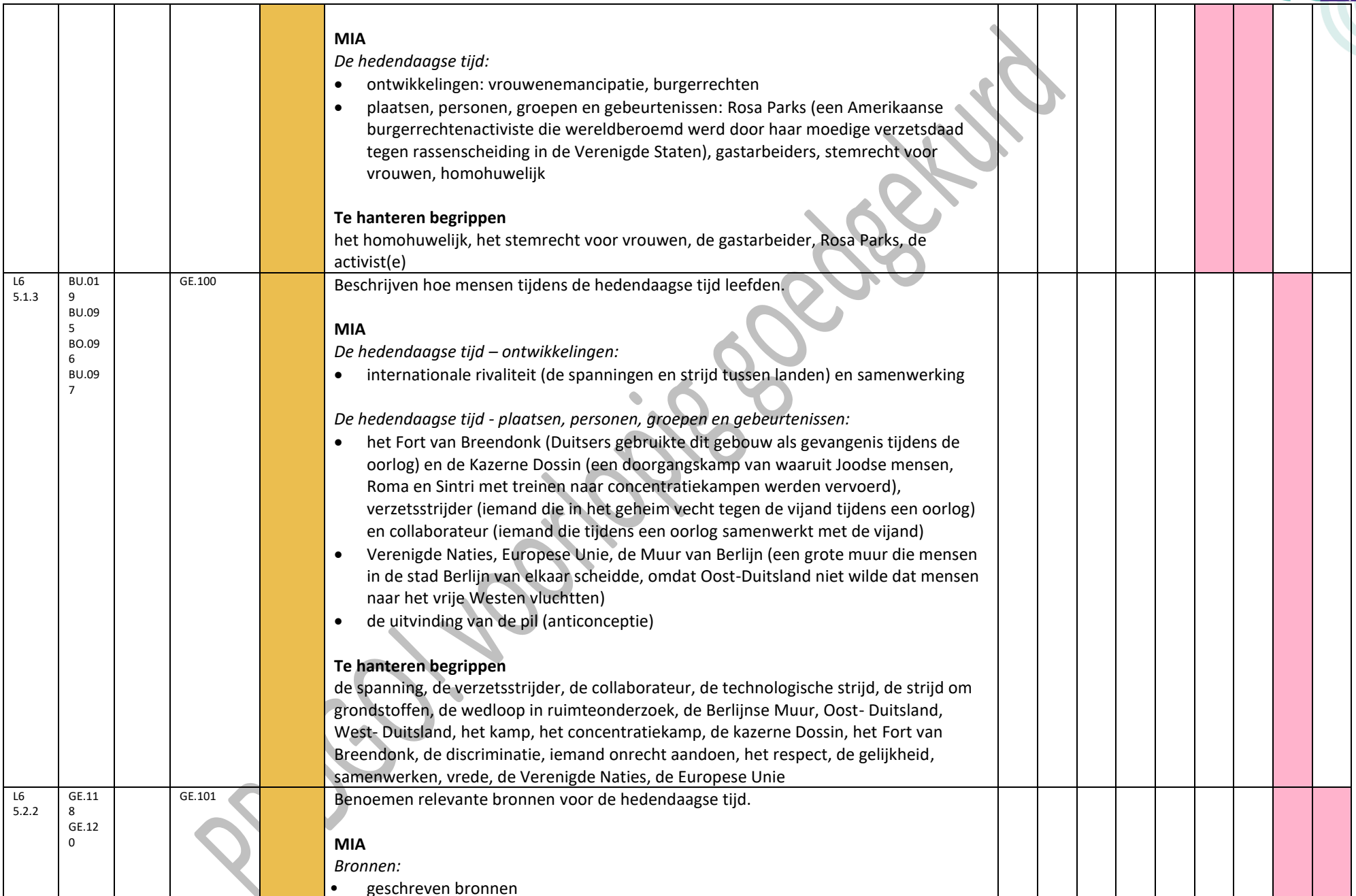

27

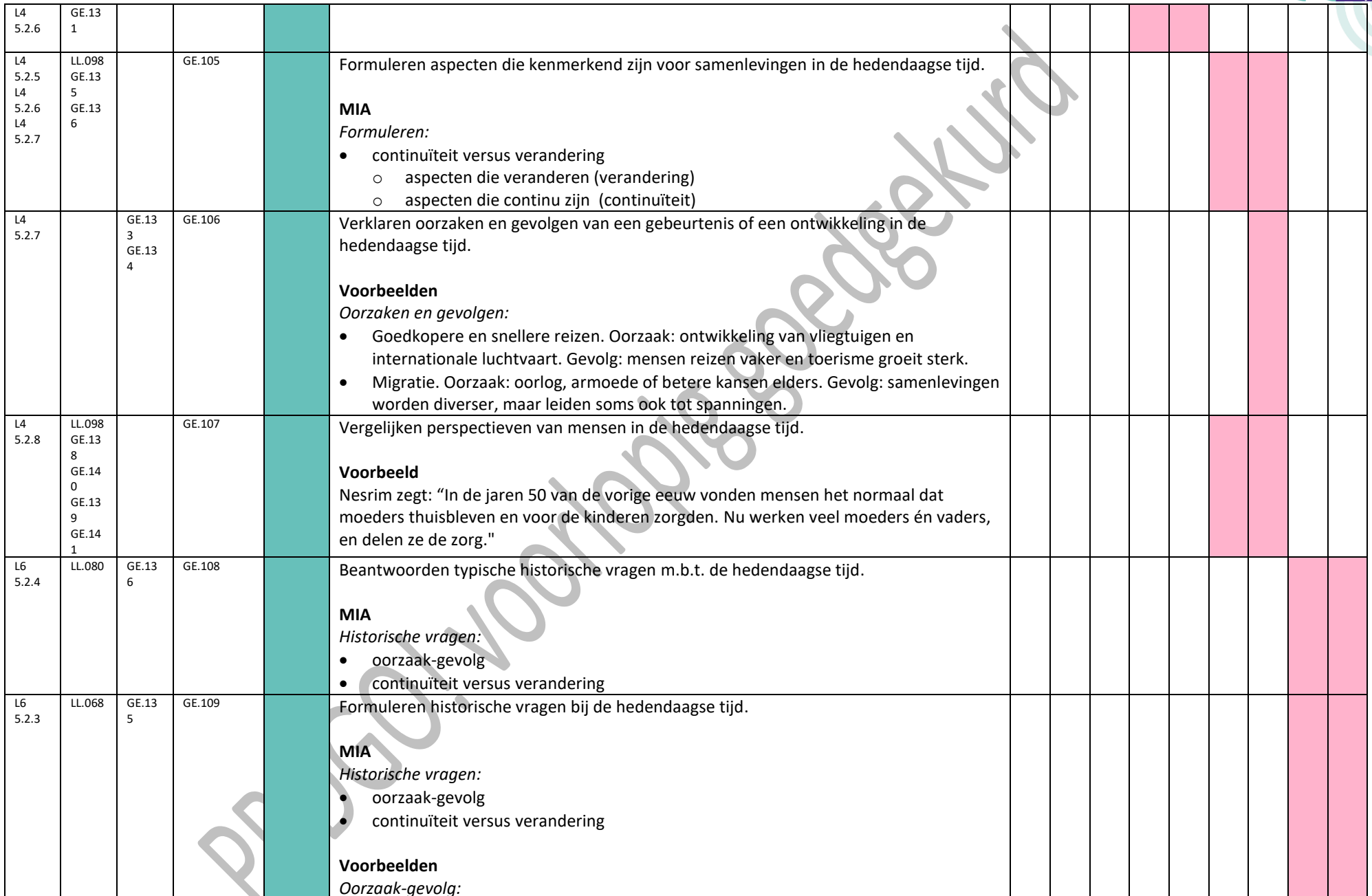
					<i>Continuïteit versus verandering:</i> Wat veranderde er in het leven van arbeiders door de komst van fabrieken? Wat bleef er hetzelfde?												
L6 5.2.5 L6 5.2.6	LL.068 GE.14 2 GE.14 4 GE.14 3 GE.14 5		GE.091		Formuleren redeneringen over personen, groepen, gebeurtenissen of ontwikkelingen uit de moderne tijd vanuit verschillende perspectieven. Voorbeelden - De industriële revolutie. Fabrikseigenaar: "Met machines kan ik sneller en goedkoper produceren en dus meer winst maken." Arbeider: "Ik verdien geld, maar het werk is zwaar en gevaarlijk." Kindarbeider: "Ik moet werken in de fabriek in plaats van naar school te gaan. Het werk is zwaar en vermoeiend" Sommige boeren op het platteland: "Ik verhuis naar de stad want ik zal in de fabriek meer geld verdienen." Historicus: "De industriële revolutie veranderde wonen, werken en vervoer." - Strijd voor stemrecht: Rijke mannen: "Niet iedereen is voldoende opgeleid om te stemmen. Het is beter dat alleen mensen met bezit of opleiding mogen beslissen." Arbeiders: "Ik werk hard en betaal belastingen, maar ik heb geen inspraak in de politiek. Ik vind dat ook gewone mensen mogen stemmen." Vrouwen: "Ik mag niet stemmen omdat ik een vrouw ben, maar ik wil net zoals mannen meebeslissen over het land waarin ik leef." Historicus: "De uitbreiding van het stemrecht maakte de democratie sterker."												
L6 5.2.1 L6 5.2.2	GE.11 8 LL.083	GE.12 0	GE.092		Gebruiken aangereikt bewijs uit bronnen als antwoord op historische vragen omtrent de moderne tijd.												
L6 5.1.2			GE.093		Tonen hun kennis van de historische periode van de moderne tijd in verschillende contexten. Voorbeelden - Yasin vertelt bij een treinreis hoe de eerste stoomtreinen werkten en vergelijkt het spoornet van vroeger met dat van vandaag. - Sara bezoekt een museum en vertelt hoe mensen tijdens de industriële revolutie in fabrieken werkten met stoommachines, en vergelijkt dat met moderne fabrieken waar veel machines automatisch werken.												
Hedendaagse tijd																	
MD/GO!			Nr.	E/8/G	Leerlijn	2,5-4	4-5	5-6	6-7	7-8	8-9	9-10	10-11	11-12			
KO 5.1.3			GE.094		Herkennen hoe mensen in de hedendaagse tijd samenleefden. MIA <i>De hedendaagse tijd:</i> ontwikkelingen: het interieur van een woning												

32

	• Zayd legt uit dat de opkomst van smartphones en sociale media deel uitmaakt van de gedigitaliseerde wereld, een kenmerk van de hedendaagse tijd. • Bij actuele berichtgeving vertelt Marleen dat de omstandigheden en fenomenen van de hedendaagse tijd wel erg verschillen afhankelijk van de plaats op de wereld.	

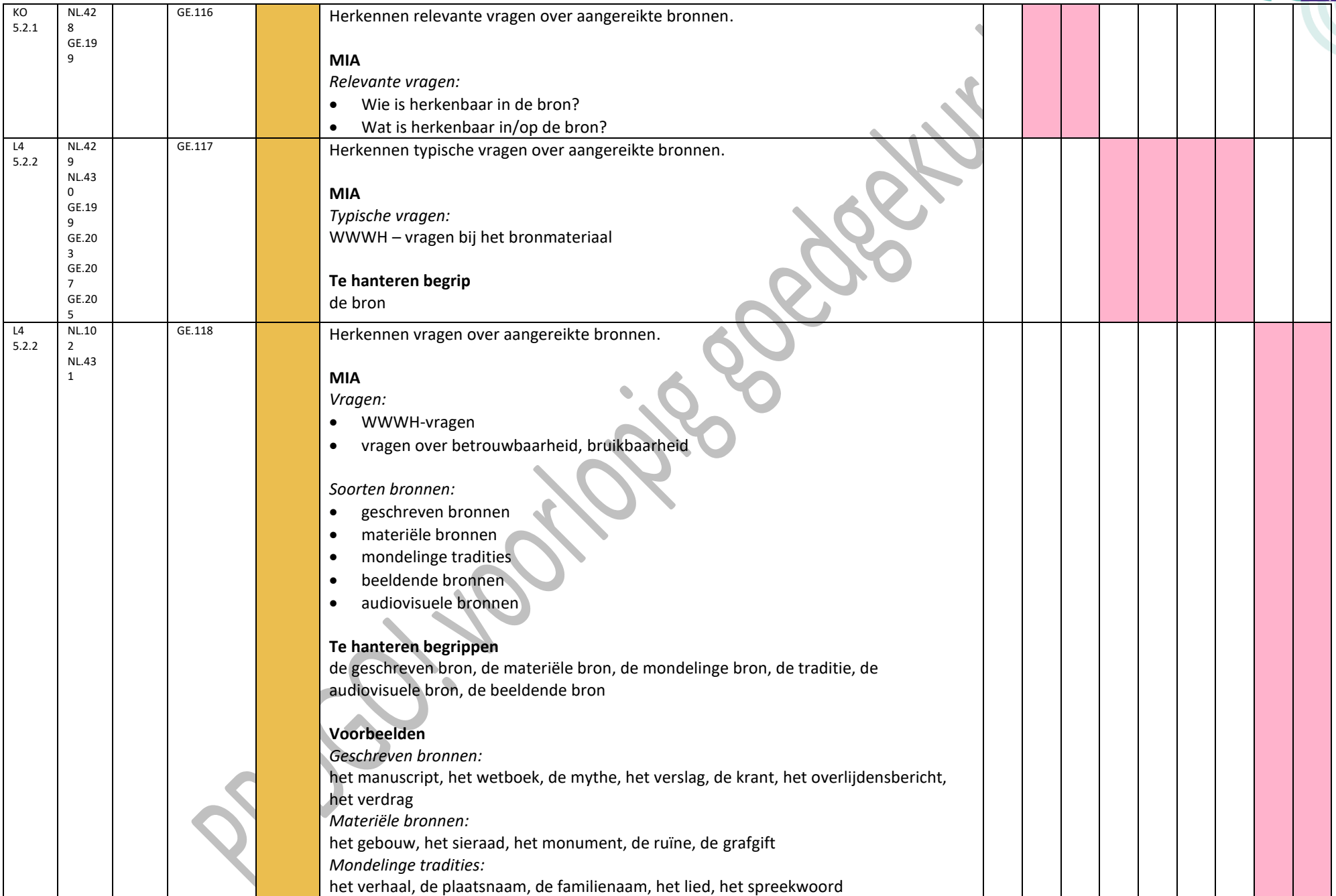
Historisch strategisch: bronnen

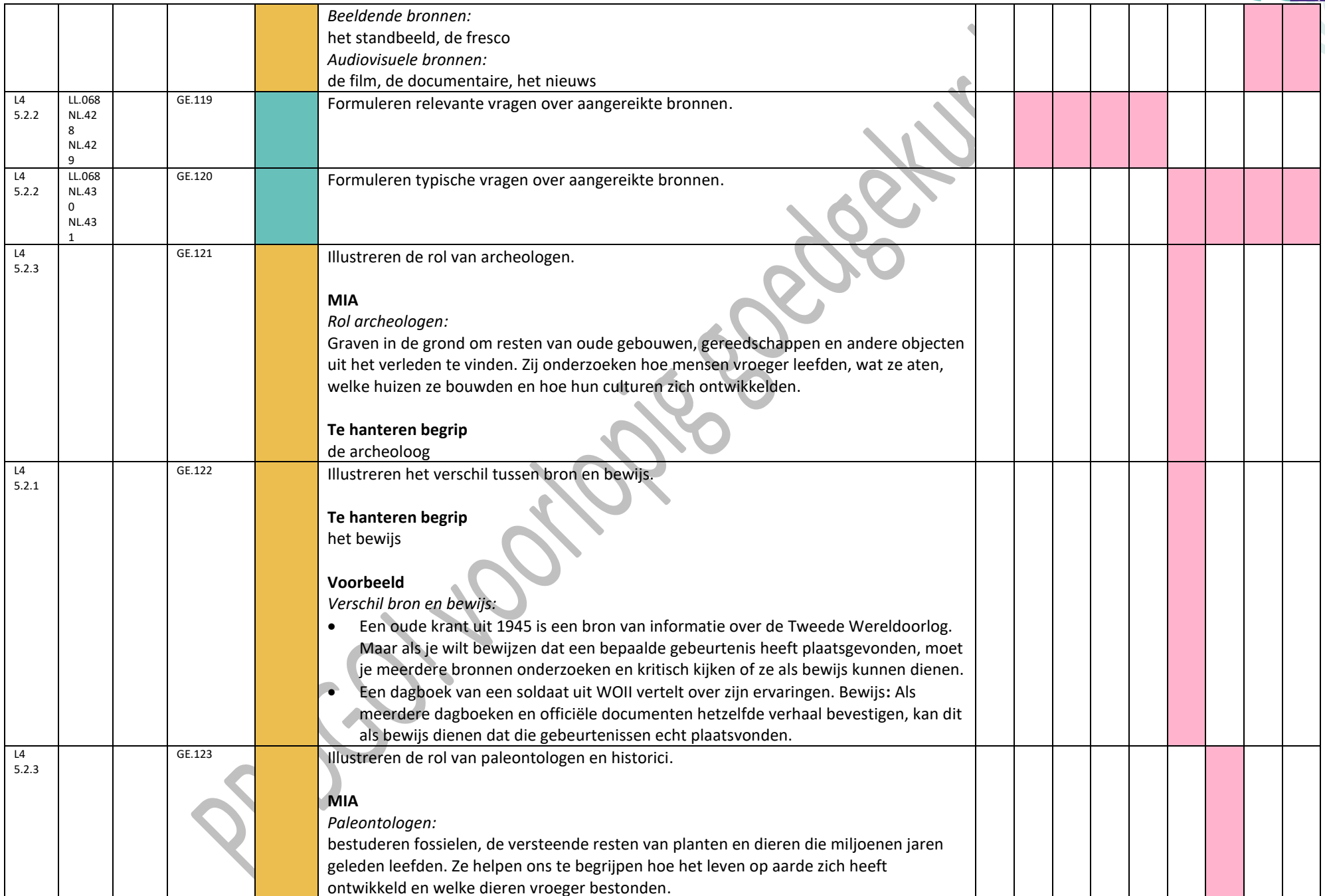
KO De kleuters kunnen 5.2.1 soorten bronnen vanuit de bestudeerde samenlevingen benoemen: • beenderen, fossielen, werktuig, rotsschildering, graf; • standbeeld, foto, dagboek, brief.	L4 De leerlingen kennen 5.2.1 het verschil tussen bron en bewijs. 5.2.2 typische vragen om te stellen over aangereikte bronnen: • hoe en waarom een bron is gemaakt; • wanneer en waar een bron is gemaakt. De leerlingen weten 5.2.3 wat paleontologen, archeologen en historici doen. De leerlingen kunnen 5.2.4 diverse, veelgebruikte bronnen relevant voor de oudheid, de middeleeuwen en de vroegmoderne tijd noemen.	L6 De leerlingen kunnen 5.2.1 aangereikt bewijs uit bronnen gebruiken bij het antwoorden op historische vragen. 5.2.2 diverse, veelgebruikte bronnen relevant voor de vroegmoderne, moderne en hedendaagse tijd noemen.

Bronnengebruik

Historische bronnen

MD/GO!			Nr.	E/B/G	Leerlijn	2,5-4	4-5	5-6	6-7	7-8	8-9	9-10	10-11	11-12
KO 5.2.1	GE.19 5		GE.113		Herkennen soorten bronnen over het eigen verleden.									
KO 5.2.1	GE.19 8 GE.22 3 GE.23 5	GE.00 4 GE.02 1 GE.04 0 GE.05 9 GE.07 8	GE.114		Verwoorden soorten bronnen. MIA <i>Soorten bronnen:</i> • bronnen over het eigen verleden • bronnen over de collectieve identiteit • leefomgeving Te hanteren begrippen de foto, het dagboek, de brief, het standbeeld, het gebouw, de vlag									
KO 5.2.1			GE.115		Beschrijven de functionaliteit van historische bronnen. MIA <i>Functionaliteit:</i> Bronnen helpen om te begrijpen hoe het vroeger was.									

[illegible]

Historisch strategisch: perspectief en chronologie

KO De kleuters kunnen 5.2.2 enkele veranderingen tussen verleden en heden opnoemen. 5.2.4 gebeurtenissen en eigen ervaringen chronologisch ordenen. 5.2.5 drie gegeven bronnen uit het verleden chronologisch ordenen met behulp van de begrippen: heel lang geleden, lang geleden, nu.	L4 De leerlingen kunnen 5.2.5 gelijken en verschillen onderscheiden binnen en tussen bestudeerde samenlevingen. <i>< bv. vergelijking van Mesopotamische en Egyptische samenlevingen; of vergelijking van ervaringen van mannen en vrouwen, boeren en reizende kooplieden, binnen Mesopotamië ></i> 5.2.6 aspecten van verandering en continuïteit bespreken. 5.2.7 oorzaken en gevolgen van een gebeurtenis of een ontwikkeling verklaren.	L6 De leerlingen kunnen 5.2.3 typische historische vragen stellen met betrekking tot: • continuïteit-verandering; <i>< bv. wat veranderde er voor vrouwen in de 20e eeuw? ></i> • oorzaak-gevolg. <i>< bv. welke impact had de Europese handel op het Kongo-koninkrijk?, waarom werd de Muur van Berlijn afgebroken? ></i> 5.2.4 hun gedachten ordenen om typische historische vragen te beantwoorden met betrekking tot:

2.3.18 zeggen welke dag van de week het vandaag is, welke dag het gisteren was en welke dag het morgen zal zijn. 2.3.19 gebeurtenissen tijdens de dag chronologisch ordenen (seriëren). 2.3.20 aftellen tussen nu en speciale gebeurtenissen binnen de periode van een week. De kleuters kennen 5.2.3 de volgende begrippen: heel lang geleden, lang geleden, nu, later, oud, nieuw. 2.3.16 de dagen van de week [F]. 2.3.17 de volgende begrippen [F]: • eerder, vroeger, later, eerst, dan, daarna, laatst; • (te) laat, (te) vroeg; • straks; • (even) lang, (even) kort; • langer, korter; • langst, kortst; • vandaag, gisteren, morgen; • de dag, de week, het jaar.	5.2.8 een onderscheid tussen een perspectief van mensen in het verleden en een hedendaags perspectief op het verleden begrijpen. 5.2.11 aangereikte bronnen over de bestudeerde historische periodes chronologisch ordenen. De leerlingen kennen 5.2.9 de volgende begrippen: het verleden, het heden, de toekomst, de periode, de duur, geschiedenis. 5.2.10 de tijdsaanduidingen: v.o.t. en o.t. 2.3.34 de maanden van het jaar [F]. 2.3.35 het aantal dagen van de maanden [F]. 2.3.36 de volgende begrippen [F]: • het uur, het halfuur, het kwartier, de minuut, de seconde; • eergisteren, overmorgen; • het jaar (365 dagen), het schrikkeljaar.	• continuïteit-verandering; • oorzaak-gevolg. 5.2.5 hun historische kennis gebruiken om vragen te stellen over de perspectieven van mensen en groepen in het verleden. <i>< bv. waarom was het zo belangrijk voor Afonso I dat zijn zoon bisschop was?, waarom schafte de Europese clerus de Congolese bisschopszetel gauw terug af?, waarom stelde Pieter Bruegel de Oude "de Korenoogst" voor als erg hard werken en armoedig? ></i> 5.2.6 redeneringen over personen, groepen, gebeurtenissen en ontwikkelingen in het verleden verwoorden vanuit verschillende perspectieven. De leerlingen kennen 5.2.7 de zes periodes van het gehanteerde historische referentiekader: prehistorie, oudheid, middeleeuwen, vroegmoderne tijd, moderne tijd, hedendaagse tijd.

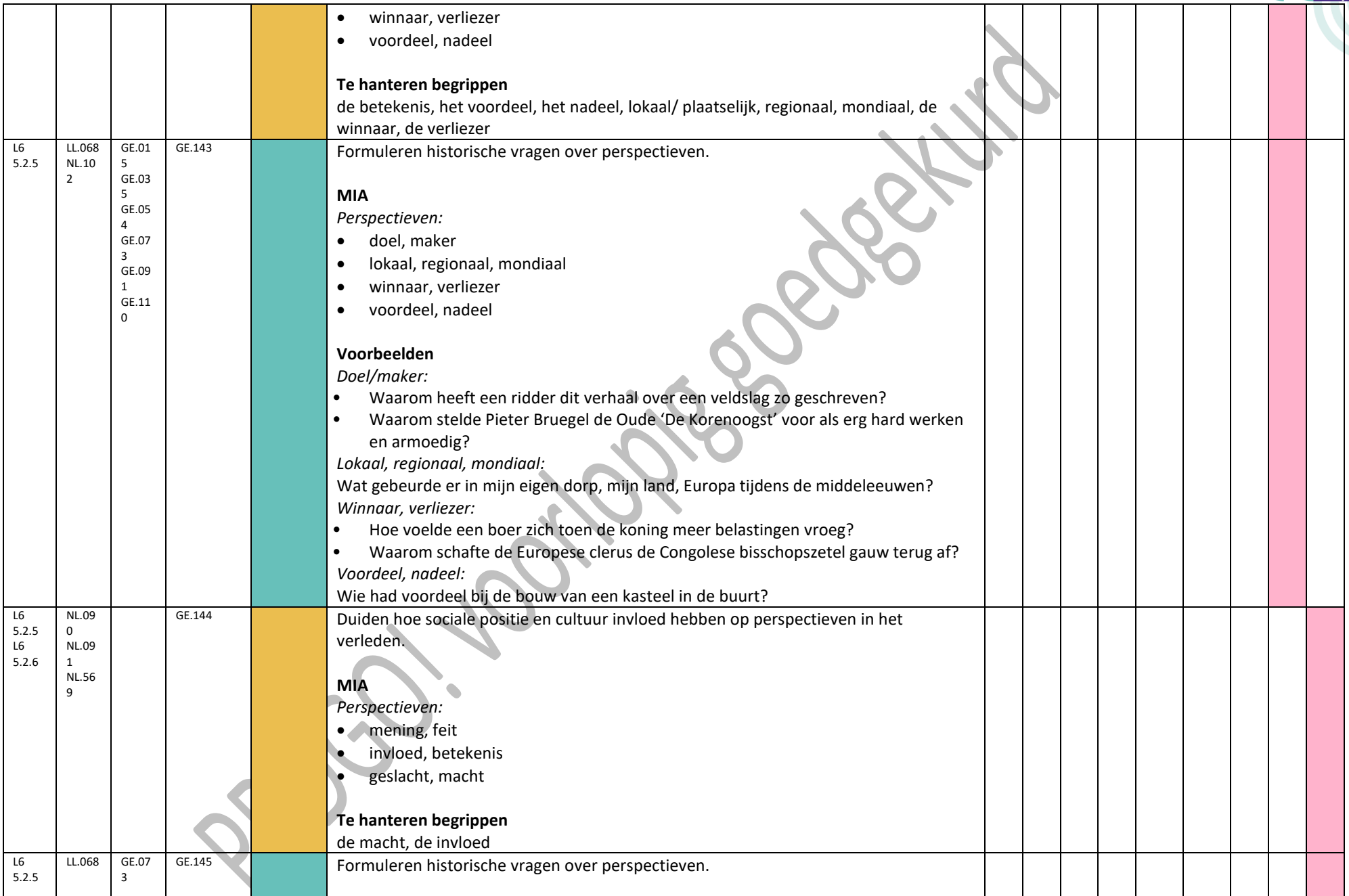
Historisch redeneren															
MD/ GO!	🚩	🔗	Nr.	E/B/ G	Leerlijn	2,5- 4	4-5	5-6	6-7	7-8	8-9	9-10	10- 11	11- 12	
KO 5.2.2			GE.126		Herkennen veranderingen en continuïteiten tussen heden en verleden.										
KO 5.2.2			GE.127		Benoemen veranderingen en continuïteiten tussen heden en verleden. Te hanteren begrippen hetzelfde, anders, de verandering										
KO 5.2.2	LL.096	GE.00 8 GE.02 8 GE.04 7 GE.06 6 GE.08 4 GE.10 3	GE.128		Vergelijken historische fenomenen op continuïteit versus verandering. Voorbeelden Jasmine vergelijkt een foto van een mes van vroeger met een mes van nu.										
KO			GE.129		Bedenken historische vragen.										

[illegible]

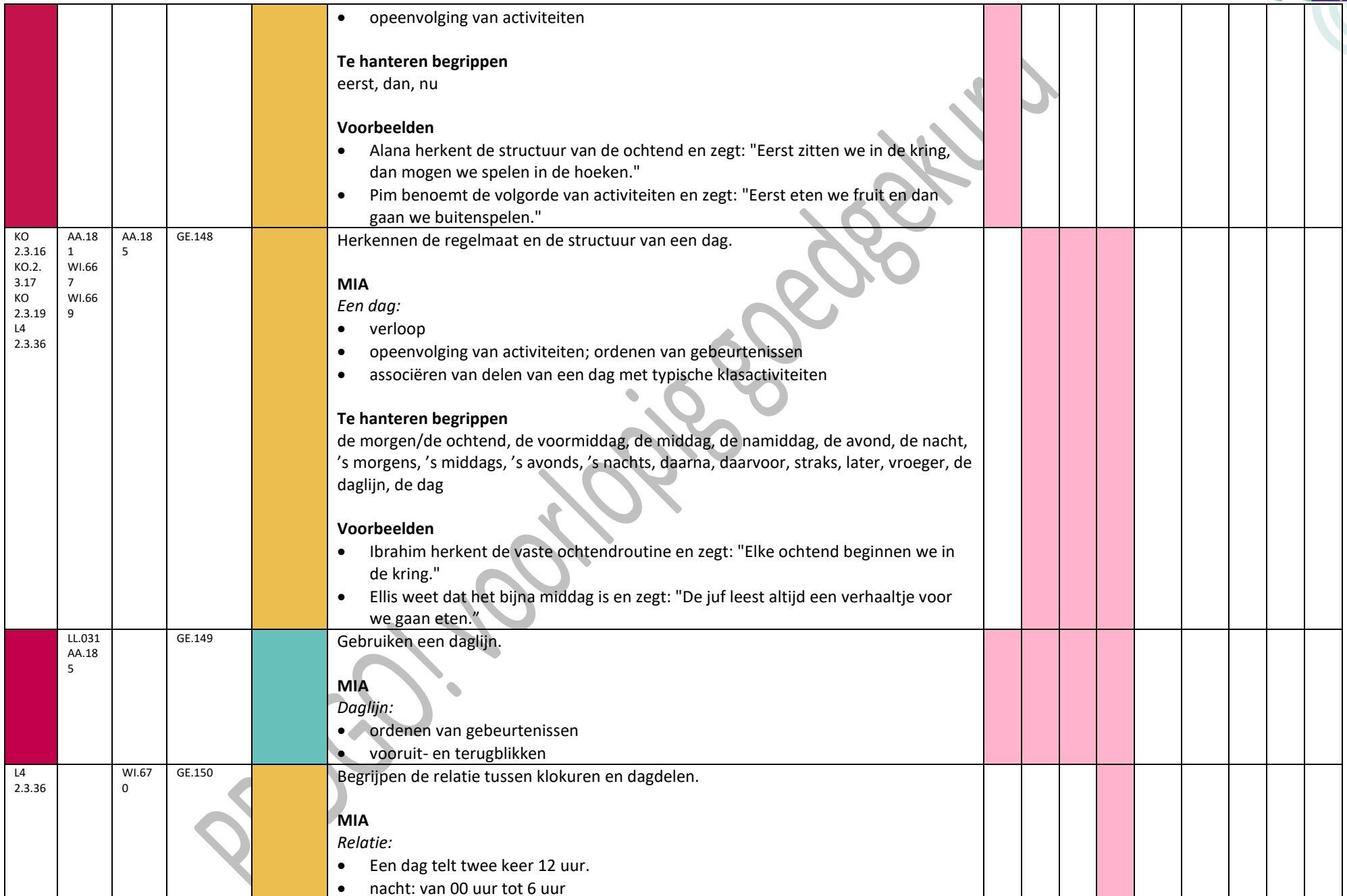

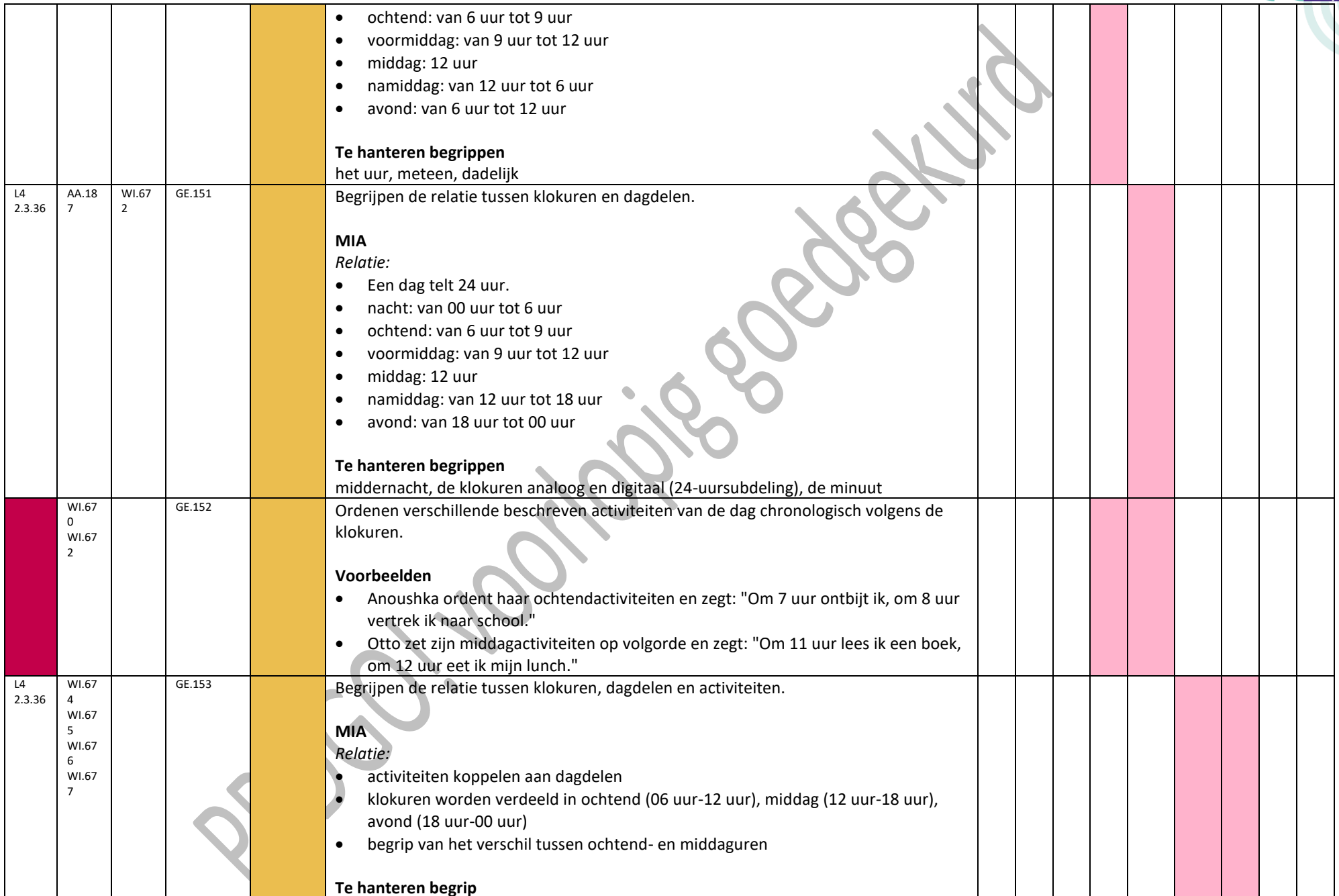

Perspectieven														
MD/ GO!			Nr.	E/B/G	Leerlijn	2,5-4	4-5	5-6	6-7	7-8	8-9	9-10	10-11	11-12
L4 5.2.8			GE.138		Herkennen hoe het perspectief van mensen in het verleden verschilt van nu. Te hanteren begrip het standpunt									
L4 5.2.8	LL.098 LL.068	GE.01 2 GE.03 2 GE.05 1 GE.06 9 GE.08 8 GE.10 7	GE.139		Analyseren hoe het perspectief van mensen in het verleden verschilt van nu.									
L4 5.2.8			GE.140		Drukken uit waarom perspectieven van mensen veranderen doorheen de tijd. MIA <i>Perspectieven:</i> - van mensen in het verleden - het hedendaagse perspectief op het verleden Te hanteren begrip het perspectief, hedendaags, de historische context									
L4 5.2.8	LL.098 LL.068	GE.01 2 GE.03 2 GE.05 1 GE.06 9 GE.08 8 GE.10 7	GE.141		Analyseren het perspectief van mensen. MIA <i>Perspectief:</i> - van mensen in het verleden - het hedendaagse perspectief op het verleden									
L6 5.2.5 L6 5.2.6			GE.142		Duiden hoe sociale positie en cultuur invloed hebben op perspectieven in het verleden. MIA <i>Perspectieven:</i> - doel, maker - lokaal, regionaal, mondiaal									

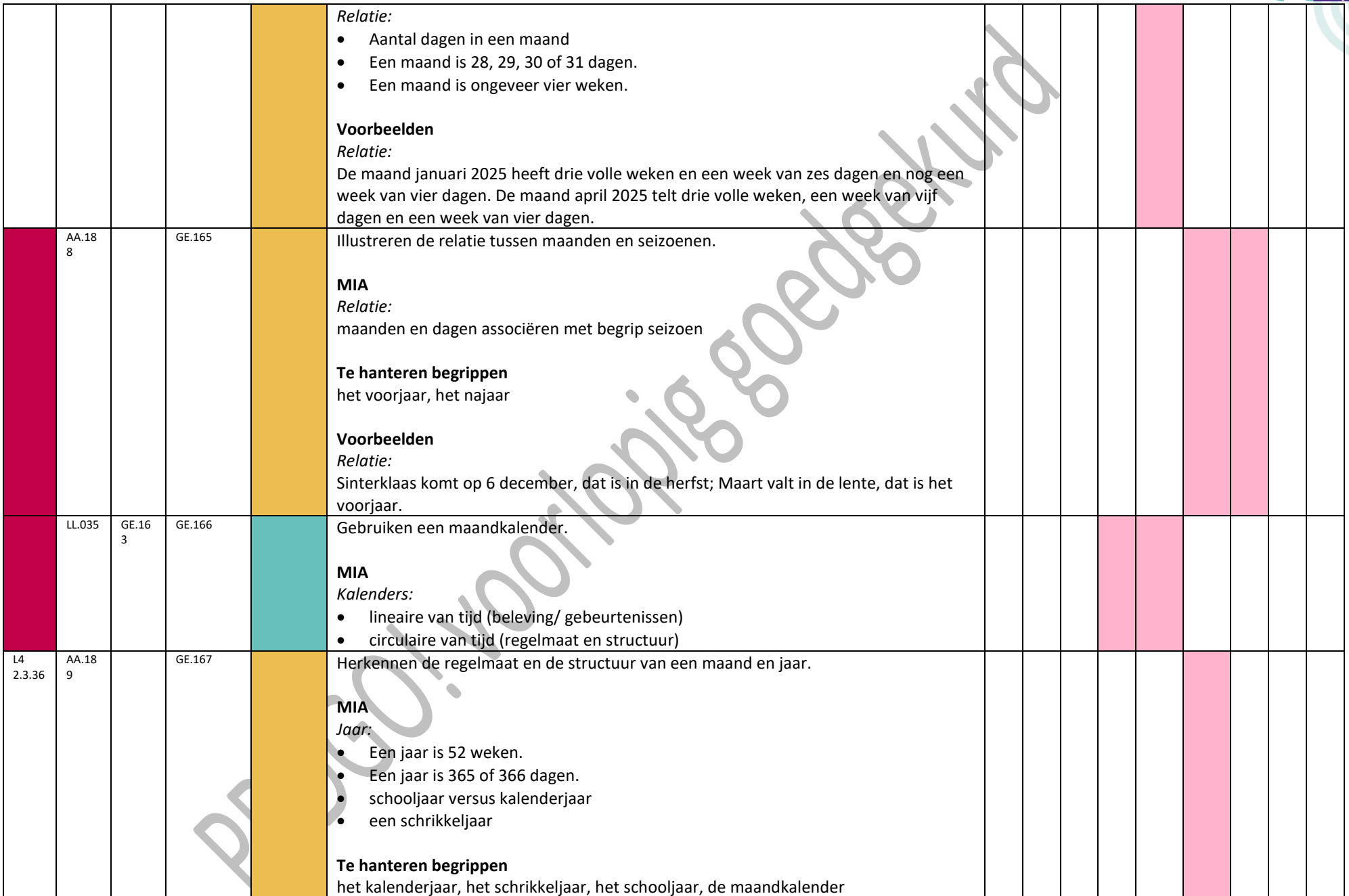

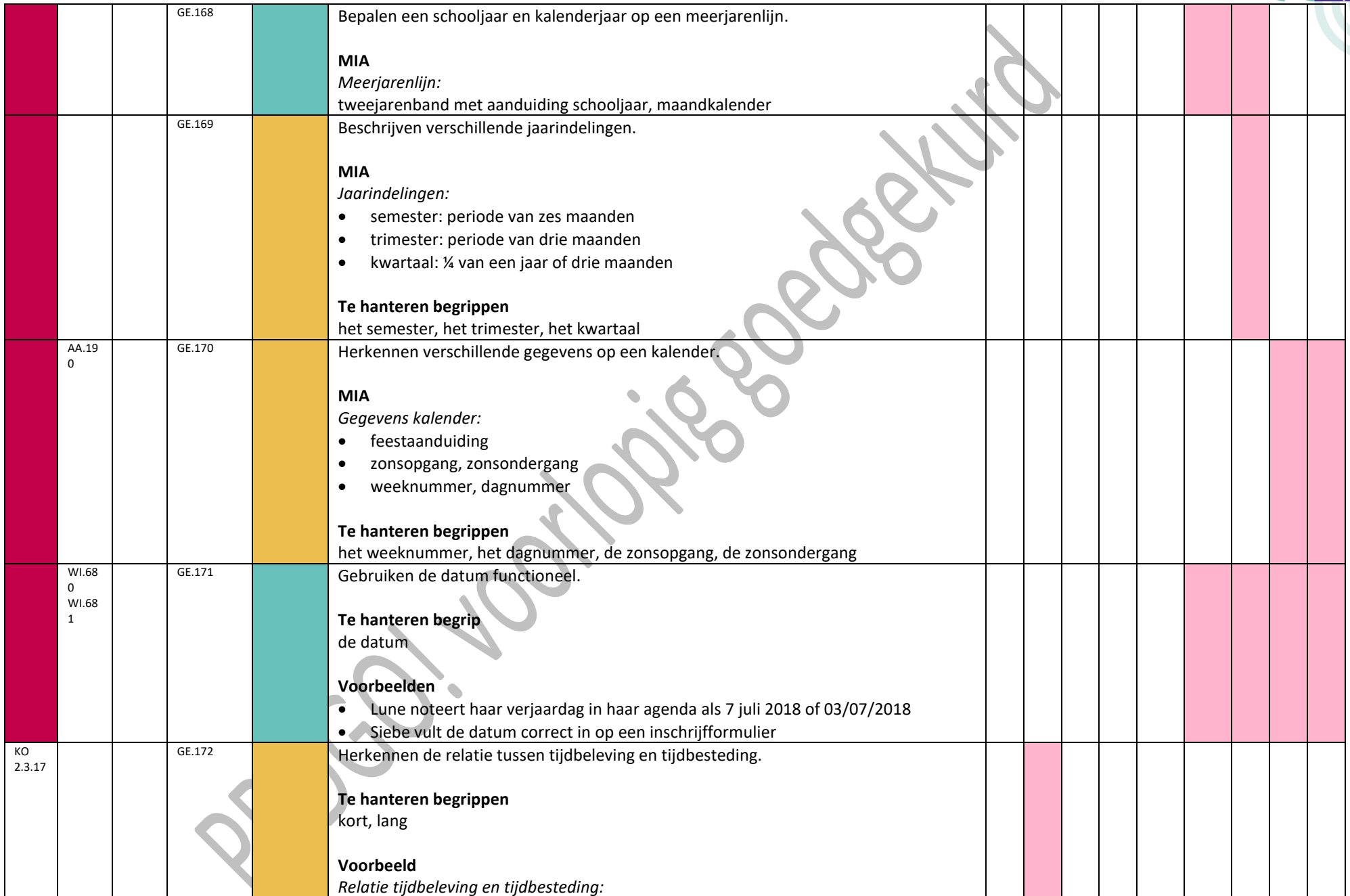
				de seconde, het kwartier, het halfuur															
	LL.031 LL.032		GE.154	Gebruiken een doelgerichte dagplanning. Te hanteren begrippen plannen, de activiteit, de taak															
	WI.67 6 WI.67 7		GE.155	Begrijpen de relatie tussen klokuren en dagdelen. MIA <i>Relatie:</i> - a.m. (ante meridiem): voor de middag, van 12 uur 's nachts tot 12 uur 's middags - p.m. (post meridiem): na de middag, van 12 uur 's middags tot 12 uur 's nachts Te hanteren begrippen a.m., p.m.															
KO 2.3.16 KO.2. 3.17 KO.2. 3.18 KO 2.3.19 KO 2.3.20	WI.66 7		GE.156	Herkennen de regelmaat en de structuur van een week. MIA <i>De week:</i> - onderlinge volgorde van dagen in een week - ordenen van gebeurtenissen - associatie van dagen van een week met typische activiteiten. Te hanteren begrippen maandag, dinsdag, woensdag, donderdag, vrijdag, zaterdag, zondag, vandaag, gisteren, morgen Voorbeelden Boris van de tweede kleuterklas duidt op de weeklijn (weekkalender) woensdag en vrijdag aan en zegt: "Op woensdag gaan we altijd naar de zwemles en op vrijdag eten we pannenkoeken."															
KO 2.3.16 KO.2. 3.17 KO.2. 3.18 KO 2.3.19 KO 2.3.20	WI.66 9		GE.157	Herkennen de regelmaat en de structuur van een week. MIA <i>De week:</i> - onderlinge volgorde van dagen in een week - ordenen van gebeurtenissen - associatie van dagen van een week met typische activiteiten. - aantal dagen tussen nu en speciale gebeurtenissen binnen de periode van een week. - welke dag het vandaag is, gisteren was en morgen zal zijn.															

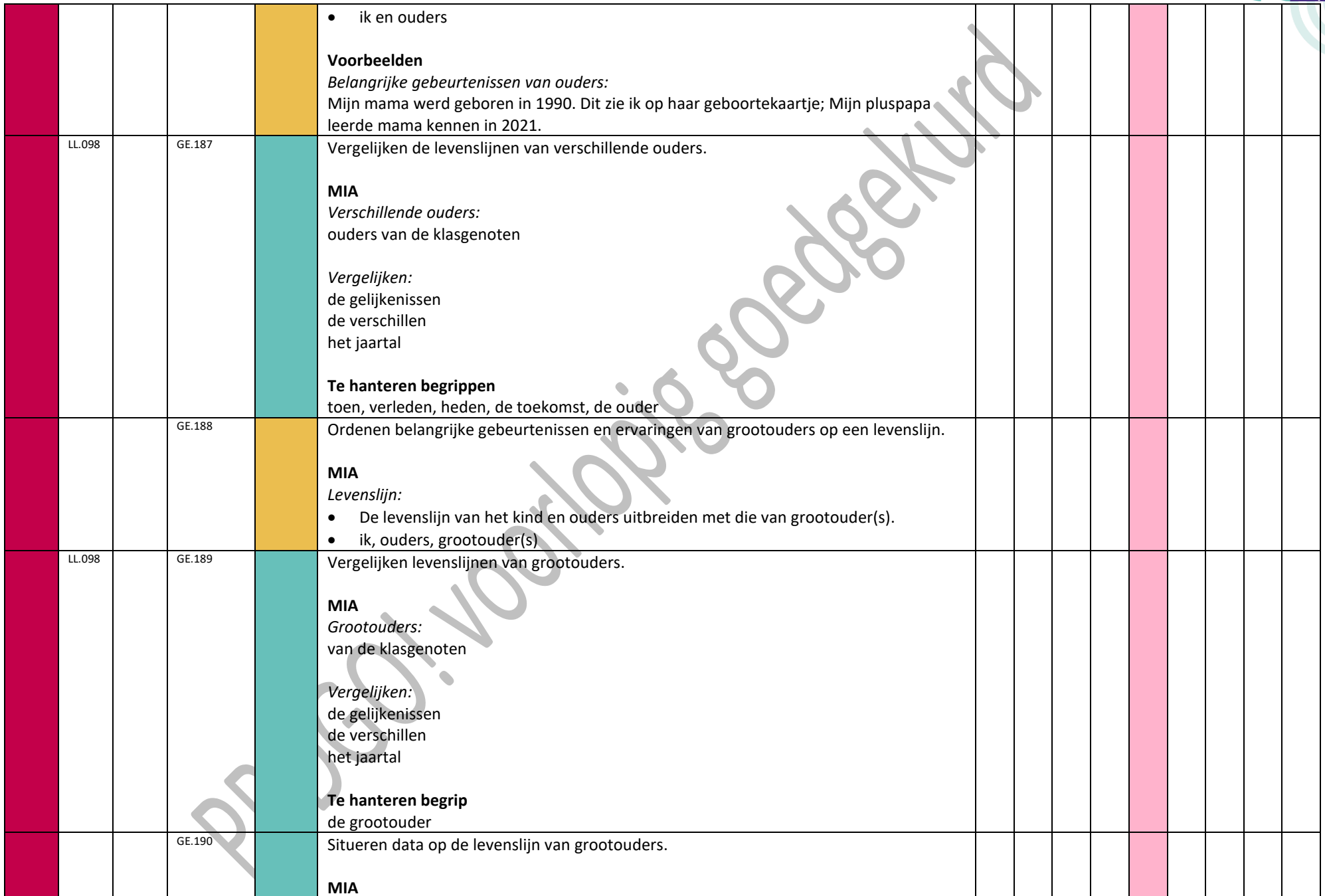

					Spelen voelt kort, wachten voelt lang.														
KO 2.3.17			GE.173		Illustreren de relatie tussen tijdbeleving en tijdbesteding. Te hanteren begrippen even lang, langer, korter Voorbeeld - De tijd in de hoeken is 20 minuten. Femke merkt op dat deze tijd veel sneller voorbij lijkt te gaan in de bouwhoek dan in de huishoudhoek. - Bahku ervaart dat de middagpauze in de winter langer lijkt te duren dan in de zomer.														
			GE.174		Illustreren verschillen in tijdbesteding. Voorbeelden <i>Relatie:</i> - Ik ben op woensdagnamiddag thuis, maar mijn mama niet want zij moet werken. - We hebben dit weekend het 40-jarig huwelijk van mijn oma en opa gevierd. Het weekend is weer voorbijgevlogen.														
			GE.175		Illustreren dat de tijdrekening (tijdsduur) bepaald wordt door verschillende contextfactoren. MIA <i>Contextfactoren:</i> - sociaal-culturele: schoolritme en vakanties, kalender en feestdagen - persoonlijke: keuzes en prioriteiten, stress, interesses, competenties Voorbeelden <i>Tijdrekening (tijdsduur) en contextfactoren:</i> In Vlaanderen is de schoolvakantie 2 maanden, in Wallonië is dit korter; Mijn papa is al 35 jaar en dus al heel oud.														
			GE.176		Vergelijken tijdbestedingen. MIA <i>Vergelijken:</i> - in de omgeving en wereldwijd - context van de school: dag- en weekindeling - vrijtijdsbesteding: sport, werk, familieactiviteiten - relatie tussen tijdbeleving en tijdsbesteding Voorbeelden														

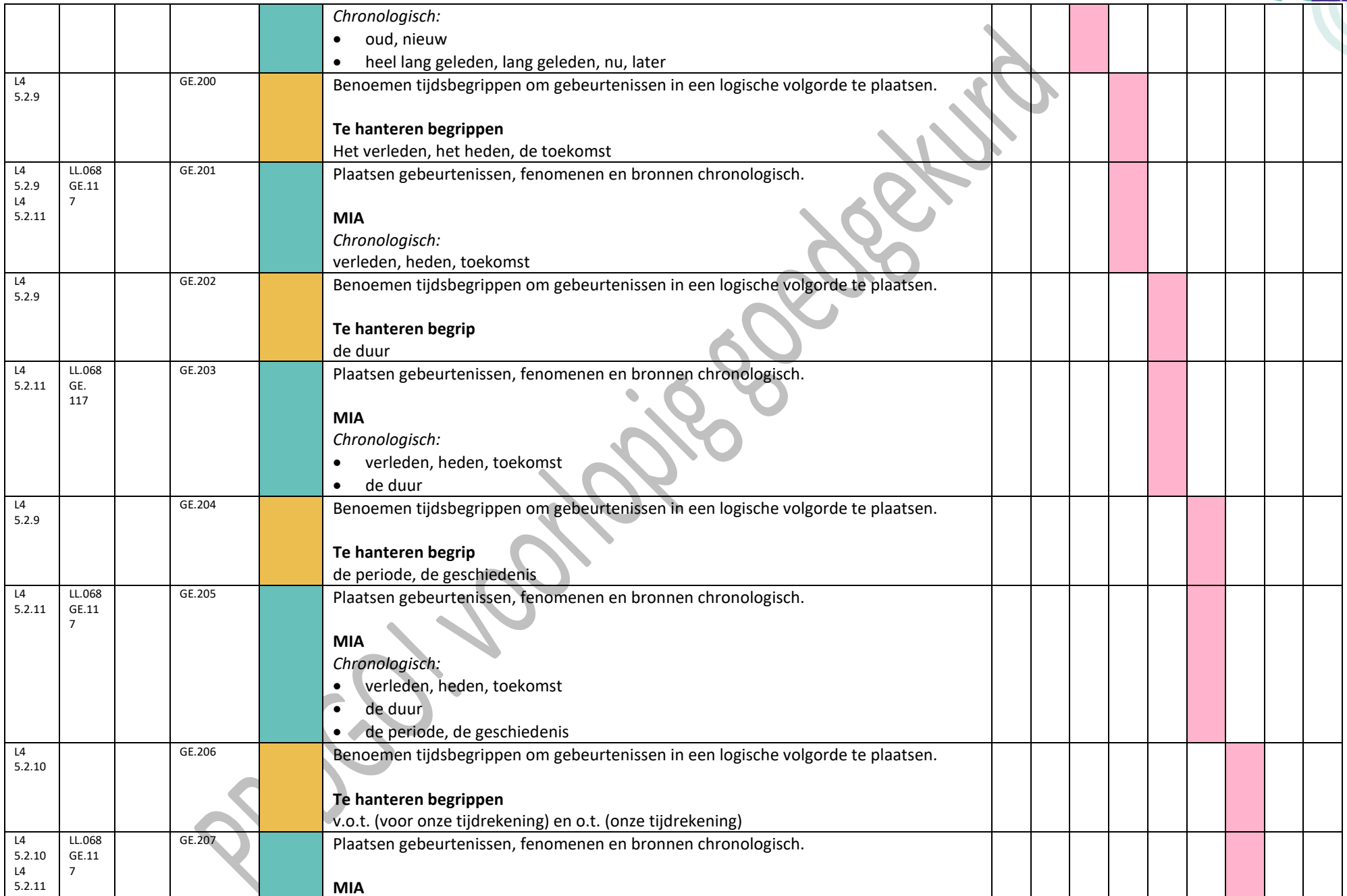

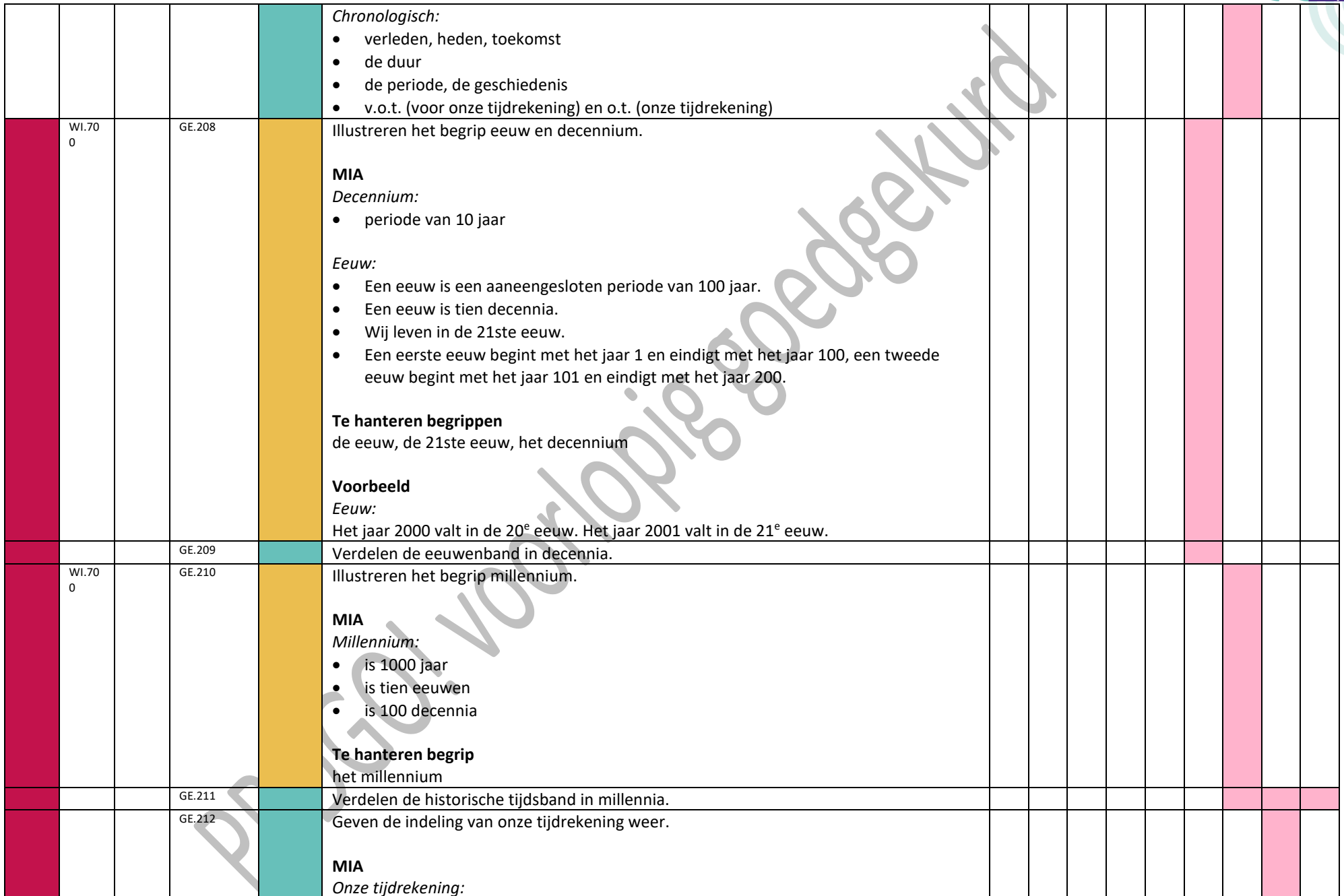
					Voorbeelden - Leon kijkt op de verjaardagskalender en roept enthousiast dat Anna bijna jarig is. - Lien merkt tijdens de les lichamelijke opvoeding op dat de vijf minuten warming-up veel sneller voorbij leken te gaan dan de vijf minuten wachten op haar beurt bij het spel.													
Historische tijd																		
MD/GO!			Nr.	E/B/G	Leerlijn	2,5-4	4-5	5-6	6-7	7-8	8-9	9-10	10-11	11-12				
De opbouw naar een eeuw																		
KO 5.2.4			GE.183		Ordenen belangrijke gemeenschappelijke gebeurtenissen en ervaringen chronologisch op een levenslijn. Te hanteren begrippen de gebeurtenis, de ervaring, de plaats, de persoon Voorbeelden - Sadiq herinnert zich dat hij vorig schooljaar in de eerste kleuterklas bij juf Sylvie zat en plaatst dit als een belangrijke gebeurtenis op zijn levenslijn. - Levi noteert op zijn levenslijn dat Sinterklaas dit schooljaar op 6 december in de klas langskwam.													
KO 5.2.4			GE.184		Ordenen belangrijke gebeurtenissen en ervaringen van zichzelf op een levenslijn. Te hanteren begrippen de levenslijn Voorbeelden - Maryam zet op haar levenslijn dat ze twee jaar geleden voor het eerst naar de kleuterschool ging en dat vorig jaar haar zusje werd geboren. - Cohen noteert op zijn levenslijn dat hij drie jaar geleden leerde fietsen zonder zijwielletjes en dat hij afgelopen zomer voor het eerst op vakantie naar het buitenland ging.													
	LL.096 AA.08 7		GE.185		Vergelijken levenslijnen van leeftijdsgenoten met elkaar. Te hanteren begrippen de geboorte, de baby, de peuter, de kleuter, het eerste leerjaar													
			GE.186		Ordenen belangrijke gebeurtenissen en ervaringen van ouders op een levenslijn. MIA <i>Levenslijn:</i> Levenslijn van het kind uitbreiden met die van ouders.													

					Het begin van onze tijdrekening is het jaar 1.														
					Te hanteren begrip 1 o.t. (jaar 1 van onze tijdrekening)														
			GE.213		Illustreren dat er ook andere tijdrekeningen gehanteerd worden.														
					Voorbeelden <i>Andere tijdrekeningen:</i> Chinese jaartelling vanaf 2697 v.o.t., Islamitische jaartelling vanaf 622 o.t., Christelijke jaartelling, voor Christus, na Christus														
					De eeuwenband														
			GE.214		Begrijpen hoe historische feiten, personen en ontwikkelingen worden gesitueerd op een eeuwenband.														
					MIA <i>Eeuwenband:</i> - met onderscheid tussen tijdsperiodes - met volgende periodes: 'eerder' of 'lang geleden', '19de eeuw', '20ste eeuw', '21ste eeuw', 'later'														
					Te hanteren begrippen de eeuwenband														
	LL.068		GE.215		Situeren historische feiten, personages, gebouwen, gebeurtenissen, bronnen, ontwikkelingen uit de omgeving op een eeuwenband.														
L6 5.2.7			GE.216		Benoemen de zes historische periodes op een gevisualiseerd historisch referentiekader.														
					Te hanteren begrip de periode, de prehistorie, de oudheid, de middeleeuwen, de vroegmoderne tijd, de moderne tijd, de hedendaagse tijd														
L6 5.2.7			GE.217		Ordenen de zes historische periodes chronologisch.														
					MIA <i>Historische periodes:</i> - de prehistorie (tot ca. 3500 v.o.t.) - de oudheid (ca. 3500 v.o.t. – ca. 500 o.t.) - de middeleeuwen (ca. 500 o.t. – ca. 1500 o.t.) - de vroegmoderne tijd (ca. 1500 o.t. – ca. 1800 o.t.) - de moderne tijd (ca. 1800 o.t. – 1945 o.t.) - de hedendaagse tijd (1945 o.t. – nu)														

L6 5.2.7	LL.068		GE.218		Plaatsen gebeurtenissen, fenomenen en bronnen chronologisch op het historisch referentiekader.													
			GE.219		Illustreren de relativiteit van historische periodisering. MIA <i>Relativiteit:</i> - Het begin en een einde van een historische periode wordt gekenmerkt door grote historische gebeurtenissen. - De periodisering hangt af van de plaats in de wereld, maar ook van het belang dat een historicus hecht aan bepaalde gebeurtenissen.													
L6 5.2.7			GE.220		Illustreren de scharniermomenten van de historische periodes op de tijdsband. MIA <i>Scharniermomenten:</i> - prehistorie (ca. 3500 v.o.t.): ‘uitvinding’ van het schrift. Dit is een fundamentele breuklijn in de geschiedenis, omdat het schrift het mogelijk maakte om informatie systematisch vast te leggen en zo op grotere schaal een samenleving te organiseren - oudheid (tot ca 500 o.t.): val van het West Romeinse rijk. Eind van de eeuwenlange overheersing van West-Europa door Rome. - middeleeuwen (tot ca 1500 o.t.): de start van de ontdekkingsreizen en de boekdrukkunst - vroegmoderne tijd (tot ca. 1800 o.t.): de Franse revolutie (1789) markeert de breuk met het ‘ancien régime’. Rond 1800 start ook de industriële revolutie - moderne tijd (tot 1945 o.t.): Einde van de tweede wereldoorlog: einde van koloniale grootmachten, oprichting van de VN, start van technologische revoluties - hedendaagse tijd (tot nu).													
KO 5.2.3 L4 5.2.11 L6 5.2.7			GE.221		Tonen hun kennis over historische tijdsbegrippen in verschillende contexten. Voorbeelden - Jadran vergelijkt een hedendaagse klas met een klas uit de jaren 1950 en gebruikt begrippen als <i>vroeger</i>, <i>nu</i> en <i>toen</i> om verschillen en gelijkenissen aan te duiden. - Yarah bekijkt oude familiefoto’s van haar grootouders en plaatst ze op een tijdlijn. Ze zegt dat haar opa als kind in de 20ste eeuw leefde en zij nu in de 21ste eeuw opgroeit.													

Historisch strategisch: dialoog voor de toekomst

KO	L4	L6

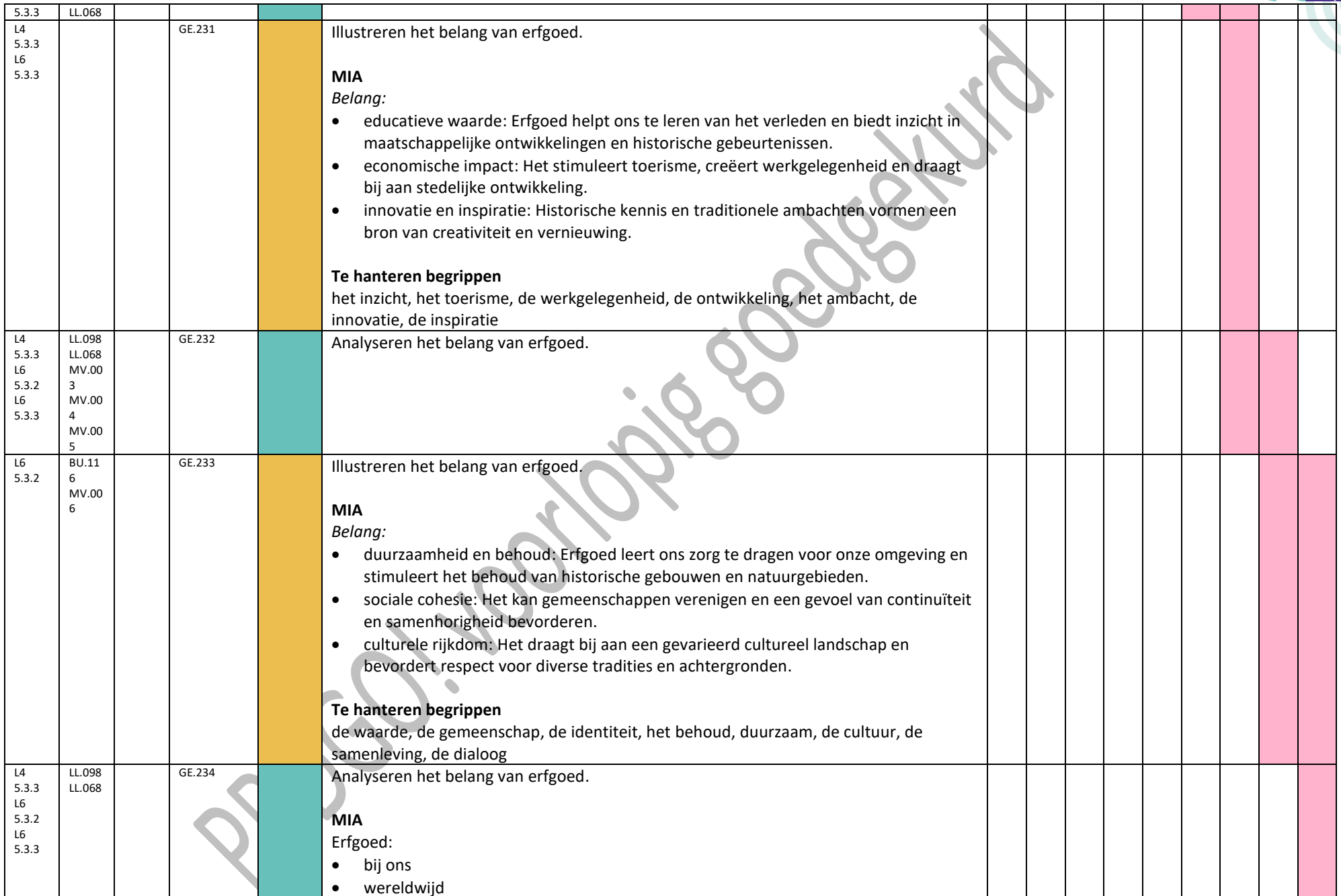
De kleuters weten 5.3.2 waarom iets uit het verleden bewaard wordt.	De leerlingen weten 5.3.3 dat ontwikkelingen in de bestudeerde samenlevingen een invloed hebben uitgeoefend op hedendaagse samenlevingen: (on)vrijheid, (on)gelijkheid, (on)verdraagzaamheid, oorlog en vrede; - erfgoed.	De leerlingen kunnen 5.3.2 de relatie tussen heden, verleden en toekomst verwoorden met betrekking tot de bestudeerde samenlevingen: - materieel en immaterieel erfgoed; - racisme en discriminatie; - organisatie van samenleving en dialoog: democratische instellingen, dictatorschap. 5.3.3 uitleggen wat historische gebeurtenissen, ontwikkelingen, plaatsen, en/of personen voor de samenleving kunnen betekenen: erfgoed: standbeelden, straatnamen, verhalen, feestdagen.
De kleuters kunnen 5.3.3 herkennen dat sporen uit het verleden aanwezig zijn in wat ze om zich heen zien.	De leerlingen kunnen 5.3.4 uitleggen hoe persoonlijke identiteit mee gevormd wordt door het verleden: - familiebanden; - aandenken.	

Erfgoed, identiteit, relatie verleden-heden

Erfgoed

MD/GO!			Nr.	E/B/G	Leerlijn	2,5-4	4-5	5-6	6-7	7-8	8-9	9-10	10-11	11-12
KO 5.3.3			GE.222		Herkennen erfgoed uit het eigen leven. Voorbeelden <i>Erfgoed uit eigen leven:</i> - Opa zingt 'daar was laatst een meisje loos'. - Uit de koekentrommel tovert oma foto's van mama toen zij even oud was als ik.									
KO 5.3.2		GE.11 4	GE.223		Illustreren sporen uit het verleden. Te hanteren begrip dingen van vroeger									
KO 5.3.2			GE.224		Illustreren het belang van erfgoed. MIA <i>Belang:</i> de schoonheid, de herinnering, de persoonlijke band/ identiteit Te hanteren begrippen de herinnering, bewaren									
L4 5.3.3 L6 5.3.3			GE.225		Herkennen erfgoed in de samenleving. MIA <i>Erfgoed:</i> materieel									

					Voorbeelden <i>Materieel erfgoed:</i> gebouw, foto														
L4 5.3.3 L6 5.3.3		GE.23 6	GE.226		Herkennen erfgoed in de samenleving. MIA <i>Erfgoed:</i> immaterieel Voorbeelden <i>Immaterieel erfgoed:</i> feestdagen, rituelen, folklore														
L4 5.3.3 L6 5.3.3		GE.23 7	GE.227		Herkennen erfgoed van hun stad of gemeente. MIA <i>Erfgoed:</i> • materieel • immaterieel: regionale feesten, verhalen, dialect Te hanteren begrip het erfgoed Voorbeelden <i>Erfgoed:</i> het standbeeld, de straatnaam, het monument, het gebouw, de kunstcreatie, de plaatsnaam														
L4 5.3.3 L4 5.3.4	LL.098 LL.068		GE.228		Determineren erfgoed uit eigen leven en omgeving.														
L4 5.3.3			GE.229		Duiden de ontstaansperiode van hun stad of gemeente. MIA <i>Ontstaansperiode:</i> • historische periode • jaartal van ontstaan • reden van ontstaan: handelsroutes, natuurlijke ligging Te hanteren begrippen de ontstaansperiode, het ontstaan														
L4	LL.098		GE.230		Determineren erfgoed in hun stad of gemeente.														

					Te hanteren begrippen het werelderfgoed, UNESCO, de traditie												
Collectieve identiteit																	
MD/ GO!			Nr.	E/B/G	Leerlijn	2,5-4	4-5	5-6	6-7	7-8	8-9	9-10	10-11	11-12			
KO 5.3.2	GE.11 4	BU.11 3 BU.11 4	GE.235		Herkennen collectieve identiteit. MIA <i>Collectieve identiteit:</i> overeenkomsten en verschillen tussen mensen Voorbeelden <i>Collectieve identiteit:</i> Wat eet jouw familie tijdens feestdagen?												
L4 5.3.3 L4 5.3.4	GE.22 5 GE.22 6 GE.22 8		GE.236		Herkennen collectieve identiteit. MIA <i>Collectieve identiteit:</i> symbolen, gebruiken, feestdagen die gemeenschappen verbinden Voorbeelden <i>Collectieve identiteit:</i> - Welke symbolen herken je in je stad/ gemeente? - Welke feesten viert jouw familie?												
L4 5.3.3	GE.22 7 GE.22 8	BU.10 2 BU.10 5	GE.237		Herkennen collectieve identiteit. MIA <i>Collectieve identiteit:</i> Erfgoed en geschiedenis draagt bij aan identiteit van een samenleving. Voorbeelden <i>Collectieve identiteit:</i> Waarom is dit gebouw belangrijk voor onze stad?												
L6 5.3.3	BU.10 9	BU.10 3 BU.10 5	GE.238		Herkennen collectieve identiteit. MIA <i>Collectieve identiteit:</i> - evolutie - invloed op maatschappelijke samenhang												

[illegible]

Relatie verleden - heden

MD/ GO!			Nr.	E/B/G	Leerlijn	2,5- 4	4-5	5-6	6-7	7-8	8-9	9- 10	10- 11	11- 12
L4 5.3.4	BU.10 0	BU.10 4	GE.240		Illustreren hoe persoonlijke identiteit mee gevormd wordt door het verleden. MIA <i>Verleden:</i> • familiebanden • aandenken Voorbeelden <i>Familiebanden:</i> • Een kind draagt dezelfde familienaam als zijn ouders of grootouders en voelt zich daardoor verbonden met zijn familie. • Oma vertelt verhalen over hoe zij vroeger leefde. Daardoor leert het kind meer over zijn familie en afkomst. • Een familie viert elk jaar dezelfde tradities, zoals samen eten op feestdagen. <i>Aandenken:</i> • Een kind bewaart de oude knuffel van toen het klein was en denkt daardoor terug aan fijne herinneringen. • Een familie hangt oude foto's in huis om belangrijke momenten te herinneren.									

[illegible]